

BUITEN

11^E JAARGANG N^O. 37.

ZATERDAG 15 SEPTEMBER 1917.

Foto C. Sleenbergh.

MOLEN OP DE WALLEN VAN HET BETUWSCHE STADJE BUREN.

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

MOLEN OP DE WALLEN VAN HET BETUWSCHE STADJE	
BUREN, ILLUSTRATIE	BLZ. 433
DE BELANGWEKKENDE GESCHIEDENIS VAN MEVROUW	
BALFAME, DOOR GERTRUDE ATHERTON (37)	„ 434
EEN HISTORISCHE DAG VOOR DE STERRENKUNDE, DOOR	
DR. J. VAN DER BILT, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 436—439
SCHETSJES UIT DE OOST (HUWELIJKSLEED), DOOR WILLY	BLZ. 438
BIJ DE GRASPIEPERS, DOOR A. B. WIGMAN, GEÏLL.	„ 439
DE TREKSCHUIT AMSTERDAM—HAARLEM, DOOR CORN.	
J. G., GEÏLLUSTREERD	BLZ. 440—443
HET AMERIKAANSCH DUEL, DOOR EWALD GERHARD	
SEELIGER (43)	BLZ. 443
DE DOOR DE DUITSCHERS BEZETTE STAD RIGA, ILL.	„ 444

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74-76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten”. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

Tevens gelieve men achter op de foto's duidelijk aan te geven, wat ze voorstellen.

De uitgevers verzoeken beleefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Afzonderlijke nummers: Prijs 25 cts.

De belangwekkende geschiedenis van Mevrouw Balfame

(37) DOOR GERTRUDE ATHERTON.

„ZOO! En wie was haar medeplichtige?”
„Zij weet absoluut niet wie de persoon naast haar was. Het was donker en zij was erg opgewonden. Natuurlijk zou zij dat ook graag weten.”
„Nu, laten we dat punt maar laten rusten. We zouden het daarover toch nooit eens worden. Maar dit zeg ik je nog eens — neem niet in de getuigenbank plaats en leg geen dramatische bekentenis af.”

„Dramatisch?” Wederom kwam zijn woede boven. Zijn blauwe oogen lichtten fel.

„Melodramatisch zou misschien juist zijn. Sarah en ik zijn ijverig aan het zoeken naar het juiste woord. Maar zeg me eens eerlijk — zou je het ook niet wat erg dwaas van jezelf vinden? 't Is zoo bijzonder teatraal, 't lijkt zoo tooneelachtig.”

„Zoo!” Hij keerde zich met een ruk om, en gaf een schop tegen een omgevallen boom. „Denk je dat ik aan dien kant van de kwestie ook maar één oogenblik gedacht heb?”

„Nee, en dat is des te meer jammer. Maar ik begrijp het toch niet goed, omdat je toch wel gevoel voor humor hebt. Maar — dit is niet het eenige waarvoor ik je naar hier volgde.”

„Je was dus van plan uit te visschen of 't waar was wat mevrouw Balfame aan mevrouw Cummack vertelde — dat ik haar op de een of andere manier vrij zou zien te krijgen?”

„Juist. Ik wachtte alleen maar op een gunstig oogenblik om erover te beginnen. Ik zei straks al, dat het me niet kon schelen wat ik zou moeten bekennen, of hoe boos ik je misschien zou maken. Wat komt dat er ook eigenlijk op aan?”

„Je kunt me niet boos maken, hoewel er enkele dingen zijn die ik niet met je kan bepraten.”

„Natuurlijk niet. Laten we waarschijnlijke opoffering nummer twee buiten beschouwing laten, en aannemen dat mevrouw Balfame vrijgesproken wordt, — wat ongetwijfeld het geval zal zijn; weinigen maken zich daarover bezorgd, en laten we verder aannemen dat jij haar zult trouwen, dat zij jou zal trouwen, tenminste op die manier drukte zij het uit, daar zij geen woordkunstenaar is. We zullen die beide onderwerpen nog eens bespreken. Ja?”

Zij bukte zich om haar mof op te rapen, en hij merkte op, dat haar handen beefden en dat haar wangen voor het eerst donkerrood gekleurd waren.

„Dat zal ik maar al te graag doen. Maar — er is niet veel anders voor ons om te bespreken!”

„Toch wel! Als men op zijn sterbed ligt, kan men de waarheid wel zeggen, en daarom wil ik zeggen, dat jij mijn graf en het jouwe gegraven hebt.” Zij stond nu weder rechtop en keek hem vast aan, hoewel zij hijgde en haar wangen vuurrood waren.

„Wat bedoel je daarmee?” Zijn oogen gelaat werd plotseling op blauw staal. Zij schoten vuur, en zijn gelaat werd plotseling eigenaardig bewegelijk.

„Ik bedoel, dat je mij nu lief hebt. Ik geloof dat je mij altijd hebt liefgehad — toen we zooveel uren samen in volmaakte kameraadschap doorbrachten — toen je zooveel in me vondt dat zoovele van je nooden bevredigde. Maar voor het oogenblik was dat slechts een oppervlakkige indruk. Het was niet in staat dieper in je door te dringen — tot je ziel, omdat die zinsbegoocheling tusschen je uiterlijke en innerlijke visie stond. Sedert je jongentijd hadt je een zeker ideaal gekoesterd, en toen je voor het eerst in je drukke leven een vrouw ontmoette die dit ideaal scheen te verwezenlijken, — je hebt nooit een half uur lang met haar gepraat! — greep je werktuigelijk de gelegenheid aan om aan een jeugdige verplichting te voldoen. Is dat niet zoo?”

Hij bleef zwijgen en zij ging voort:
„Je ging mij voorbij omdat je eerst die beslissing achter den rug moest hebben. Er is maar één manier om een oude zinsbegoocheling kwijt te raken en die manier greep jij aan. In ons geval was het echter erg jammer, dat je je zoo direct compromitteerde, inplaats van — laten we zeggen, tien weken te wachten!”

„Ik had mevrouw Balfame al gevraagd zich te laten scheiden en mij te trouwen.”

„Zoo! Dien avond dat je met haar van Dr. Anna naar huis liep?”

„Zag je ons dus? Ja, toen.”

„De eerste keer dat je met haar alleen liep? Ik weet dat je er dikwijls dineerde, maar was het niet meestal Dave die het woord voerde?”

„Ja.”

„En mevrouw Balfame glimlachte dan zeker als St Cecilia en voorzag in je behoeften.”

„O!”

„Het was net iets voor jou om te denken dat je zelfs een Elsinore Avenue flirtation au serieux moest nemen. Maar ik zeg nog eens, het is vreeselijk jammer, dat je je formeel aanbod niet nog tien weken uitstelde. Dan zou je de laatste en grootste dwaasheid van je jeugd begraven hebben. . . . misschien met een zucht, maar begraven zou je haar hebben. Is dat niet zoo?”

„Het is waar dat er iets ongelooflijk jongs in me schijnt geleefd te hebben, veel meer dan eigenlijk moest, en dat het toen plotseling is verdwenen. God weet dat ik vandaag niets jongs meer in me over heb.”

„Dat is wel mogelijk, maar dat had niet zoo behoeven te zijn. De jeugd sterft niet met iemands jeugd-illusies. Als alles gegaan was zooals het moest dan zou je herboren zijn tot een verstandiger en bewuster jeugd. Zeg me eens. . . .”

Haar stem beefde, doch zij trad resoluut op hem toe en legde haar mof tegen zijn borst; hij kon het beven van haar handen voelen, en haar oogen en wangen verrieden de opwindende haar trots nog onderdrukte. „Zeg me eens. . . . als je gewacht hadt, als je die oude illusie behoorlijk hadt kunnen begraven. . . . en vergeten. . . . en. . . . en mij getrouwd hadt. . . . zou je je dan erg oud gevoeld hebben?”

„Ik zou me onsterfelijk gevoeld hebben.”

Hij trok haar handen uit haar mof en legde ze om zijn hals en tilde haar van den grond en kustte haar alsof zij beiden het volgende oogenblik den dood zouden ingaan.

Toen hij haar uit zijn omhelzing losliet, straalde zijn gelaat. Het zag er nu niet langer bovenmatig sterk uit — noch zoo jong als zij het wel had gezien in oogenblikken van geestelijke rust.

„Ach!” fluisterde zij. „Dit is het in elkaar opgaan, en niet toen die oude illusie stierf.”

De donkere blos verdween van zijn gelaat, zoodat het een grauwe tint aannam, doch de nauwe omknelling zijner armen verslapt niet. „Wat helpt ons dat,” riep hij uit, „nu we alleen vandaag hebben?”

„Het is tenminste iets, als men zich, al is het ook maar voor een uur, kan uitleven. En jij hebt mij het gelukkigste uur van mijn leven gegeven. Dat was mijn recht, want ik ben afgedaald tot diepten, waarvan jij geen begrip hebt; en zoo ik er weder uit heb weten te geraken, voortdurend angstig voor overgave en ontarding op het laatste oogenblik, dan geeft me dat nu ook recht op jouw hulp; want de toekomst is iets dat ik nooit onder het oog heb durven zien. Ik had het al geraden voor Polly het me vertelde — o, ik had het wel gedacht! Ik kende je zoo goed. Misschien wel in dromen, — . . . wie zal het zeggen? . . . kunnen onze geesten één geworden zijn. Toen ik door het ergste heen was, leek het me dat ik jou bijzonder goed begon te begrijpen. Ik kan nu alles dragen. Tot op zekeren zijn bevrediging hebben. Er zijn nog wel erger dingen dat alléén te leven.”

Zij trok zijn hoofd naar beneden, doch ditmaal bracht zij haar lippen aan zijn oor.

„En nu moet ik je een vreeselijk geheim vertellen,” zeide zij

XXXV.

Op den dag toen Frieda en de jonge Kraus hun getuigenverklaringen aflegden was de menigte reeds groot geweest, doch 's Maandagsmorgens was zij nog veel grooter. De weg en de open politieruimte voor het rechtsgebouw was zoo vol auto's als de politie er slechts toe wilde laten, en binnenin het gebouw stond zelfs de breede trap opgepakt met menschen, waarvan er velen uit New York waren overgekomen, die stonden te zwaaien met toegangskarten, en die toegang eischten tot de gerechtszaal of ten minste ruimte om adem te halen.

Spoedig nadat de deuren geopend waren, slaagden de shrief en zijn helpers erin zich een doortocht te banen door deze menigte, en sleepten zij de verslaggeefsters naar de bovenste tribune. Zij vonden de jonge mannen aan hun tafels, kalm, onverstoorbaar. Deze laatsten waren door de boekerij achter de gerechtszaal binnengekomen. Voor tien werden alle deuren gesloten, en op de enkelen na, die zoo gelukkig waren geweest vroeg te komen en een goede plaats tegen de glazen deuren te veroveren, slonk de menigte buiten langzamerhand, om den aanval na de lunch te hernieuwen. Het was niet alleen de mooie winterdag, die de nieuwsgierigen uit New York had gelokt, doch het gerucht dat Mevrouw Balfame in de beklagdenbank zou plaats nemen.

De morgen ging vervelend, doch kalm voorbij. Cummack en verscheidene anderen, waaronder de heer Mott, werden nogmaals opgeroepen, en verder ondervraagd. Rush viel geen enkele maal in de rede. De rechter geeuwde achter zijn hand. De verslaggeefsters fluisterden elkaar toe dat Mevrouw Balfame er liefelijker dan ooit uitzag. . . . enkel anders, maar hóé konden zij niet zeggen. Zelfs Broderick keek een paar maal ongerust naar haar, en zeide in vertrouwen tot den heer Wagstaff, dat hij geloofde dat zij en Rush iets in hun schild voerden; zij zag er niet langer uit als een marmeren beeld van zichzelf, maar als een vrouw, die er zeker van was te zullen krijgen wat zij verlangde. . . . veel te zeker. Haar wangen waren bijna roodgekleurd. Maar dichter kon Broderick de geestelijke omwenteling die er in mevrouw Balfame had plaatsgehad, toch niet benaderen.

Cnmiddellijk na de lunch toonde Rush aan de jury het eerste bewijsstuk van beklagde, namelijk het valies dat Mevrouw Balfame voor haar man had gepakt na zijn boodschap per telefoon van uit het huis van Cummack. Hij betoogde, dat het valies moest zijn ingepakt door een vaste hand, die geleid werd door een helder hoofd, een hoofd dat geheel vrij was van die geestelijke wanorde, die een plan tot moord wel moet vergezellen. Toen hij hun de uitvoerige aanduidingen voorlas, die Mevrouw Balfame had opgeschreven aangaande het fluweelen handtaschje, dat haar man haar had aangeboden mee te brengen uit Albany, rekte de jury den hals en trok de wenkbrauwen samen. Dit valies was op den avond van den moord onderzocht door de politie en de reporters, terwijl de cynische persmannen later verklaarden dat het heele valies één groot, vooropgezet bedrog was. Doch in een gerechtszaal zag het er erg overtuigend uit, en het onschuldig beroep er van op de jury werd nog meer geaccentueerd door het onomstootelijk feit dat de moord minstens een half uur later was begaan.

Daarentegen bestond er reden om te gelooven dat Mevrouw Balfame kalm haar plan tot het neerschieten van haar man had opgemaakt, en in dat geval was het niet meer dan natuurlijk, dat zij iets zou bedenken om een alibi te kunnen bewijzen. . . ., dat wil zeggen, als men van een vrouw of een amateur in de misdaad zooveel vooruitziendheid kon verwachten. De jury keek de beklagde eens van terzij aan. Nu, zij zag er tenminste bedaard genoeg uit om tot alles in staat te zijn.

En toen kwam het grootsche oogenblik, waarvoor de toeschouwers ongemak, allerlei onaangenaamheden en zelfs honger getroefd hadden. De verdediger verzocht mevrouw Balfame getuigenis af te leggen.

Iedereen in de gerechtszaal, behalve de rechter, de jury, en de kalme, jonge reporters, stond half op toen zij vlug achter de jurybanken omliep, het trapje van de getuigenbank beklom, den eed aflegde, voor het Hof boog, en zich met haar gewone waardige terughoudendheid in de bank neerzette. Zij voelde slechts een lichte trekking der zenuwen, doch hoegenaamd geen angst. Zij wist te goed wat zij zeggen moest om zich in de war te laten brengen, zelfs niet door de plotselinge, wespachtige aanvallen van den officier van Justitie, en zij was zich ervan bewust dat zij de moreele steun had van nagenoeg alle vrouwen in de zaal.

Rush verzocht haar aan de jury op haar eigen manier te vertellen wat zij te zeggen had, en een tijdlang liet de officier van Justitie haar doorpraten zonder haar in de rede te vallen. Rush had haar, na haar onderhoud met de verslaggeefsters, ervoor gewaarschuwd, dat zij bij een volgende gelegenheid niet zoo hakkeland moest praten, en zijn helper had verscheidene uren besteed om zekere verbeteringen aan te brengen in een te volmaakten stijl. Dientengevolge gaf zij een duidelijk, samenhangend verslag, op hoogst eenvoudige wijze voorgedragen, met nu en dan licht-dramatische onderbrekingen en aarzelinnetjes, doch met niets ergers dan eenige trilling in haar zachte stem. Toen zij aan de episode van den filtreer gekomen was, en aan den nieuwsgierigen officier had uitgelegd, waarom zij bij het onderzoek door den lijkschouwer geen melding had gemaakt van de eenigszins ingewikkelde episode waarvan dit om zoo te zeggen,

de draaispil was, gaf zij den zelfden geloofwaardigen uitleg, dien de verslaggeefsters het publiek reeds hadden opgedischt, en toen vertelde zij geheel onverwacht het verhaal van Frieda's poging om haar geld af te persen, en haar verontwaardigde weigering om het schepsel ook maar één dollar te geven. De heer Gore riep luide doch tevergeefs. De rechter beval hem zich kalm te houden en gaf de beklagde verlot het verhaal op haar eigen manier te doen.

Mevrouw Balfame verontschuldigde zich bij de jury, dat zij dit verhaal van de afpersing nu deed, en vervolgde toen bedaard haar geloofwaardig relaas. De reden, die zij opgaf voor het niet onmiddellijk naar buiten loopen, was zoo eenvoudig mogelijk. Zij was waarschijnlijk in de keuken geweest toen het schot werd afgevuurd; zij had niet de gewoonte haar doen en laten naar de klok te regelen, zooals sommige getuigen à décharge schenen gedaan te hebben, zoodat zij absoluut niet in staat was aan de jury nauwkeurige inlichtingen te verschaffen aangaande het aantal minuten, dat zij in de keuken gebleven was. Zij had het glas natuurlijk omgewasschen en weggezet; zij was een zeer nauwgezette huisvrouw. Toen was zij op haar gemak naar boven gegaan, en eerst toen zij in haar slaapkamer was gekomen, bemerkte zij eenige opwindig buiten in de laan. En zelfs dat zeide haar niets, want het was Zaterdagavond. . . . zij trok de preutsche lippen op. Doch toen zij stemmen vlak onder haar venster vernam op haar eigen terrein, schoof zij het venster dadelijk op, en vroeg wat er gebeurd was. Toen ijelde zij natuurlijk naar beneden en buiten naar haar man. Meer wist zij er niet van te zeggen.

Zelfs de officier van Justitie wist er geen toespeling op het glas limonade tusschen te werpen, en dus negeerde zij dit.

„Goeie hemel!” fluisterde Broderick tot zijn buurman, „wat een vrouw! Ik heb nooit beter hooren liegen, en ik kan je verzekeren dat ik anders mee van de beste leugenaars van het land in de beklagdenbank heb zien staan. Zij ziet eruit als een engel, een arme, lieve, geduldige, gemartelde engel. Maar ik wed om vijf dollar dat haar verhaal die jury toch een beetje al te geloofwaardig voorkomt. Als zij het niet gedaan heeft, wie dan wel? Dat zullen zij natuurlijk óók vragen. En wie anders wenschte hem uit den weg te ruimen? Heb je daar al 's over nagedacht?”

Zijn stem was bijna even vast als zijn grijze oogen, en hij keek recht in de wereldwijze en moede oogen van een schitterend doch onmatig-drinkend lid van het beste reporter-regiment, dat verscheidene dagen afwezig was geweest. De man haalde de afhangende schouders op en liet ze toen lusteloos weder zakken. Toen kwam er plotseling een glans in de moede oogen.

„Zeg,” fluisterde hij, „die Rush is een knappe kerel. . . . en zij. . . . ik voor mij houd niet van die ijskisten, maar sommige mannen wel. Ik heb vandaag meer dan eens bedacht, dat hij iets op zijn. . . . wat is er?”

„Hou je om godswil stil!” Broderick's stem klonk in hooge mate opgewonden en hij was doodsbleek. „Dat zeggen ze altijd zoo gauw van een jongen advocaat als zijn cliënt knap genoeg is en als hun verbeelding verhit is door een geheimzinnige moordzaak. Hij is een vriend van me, en ik wil niet dat hij in moeilijkheden raakt. Het zou kunnen zijn dat hij geen alibi kon bewijzen. Maar ik weet dat hij het niet gedaan heeft omdat hij verlied is op een andere vrouw. Ik zat gisteren toevallig met hen in de tram toen zij uit de bosschen terug kwamen. Het was me duidelijk genoeg uit welken hoek de wind kwam.”

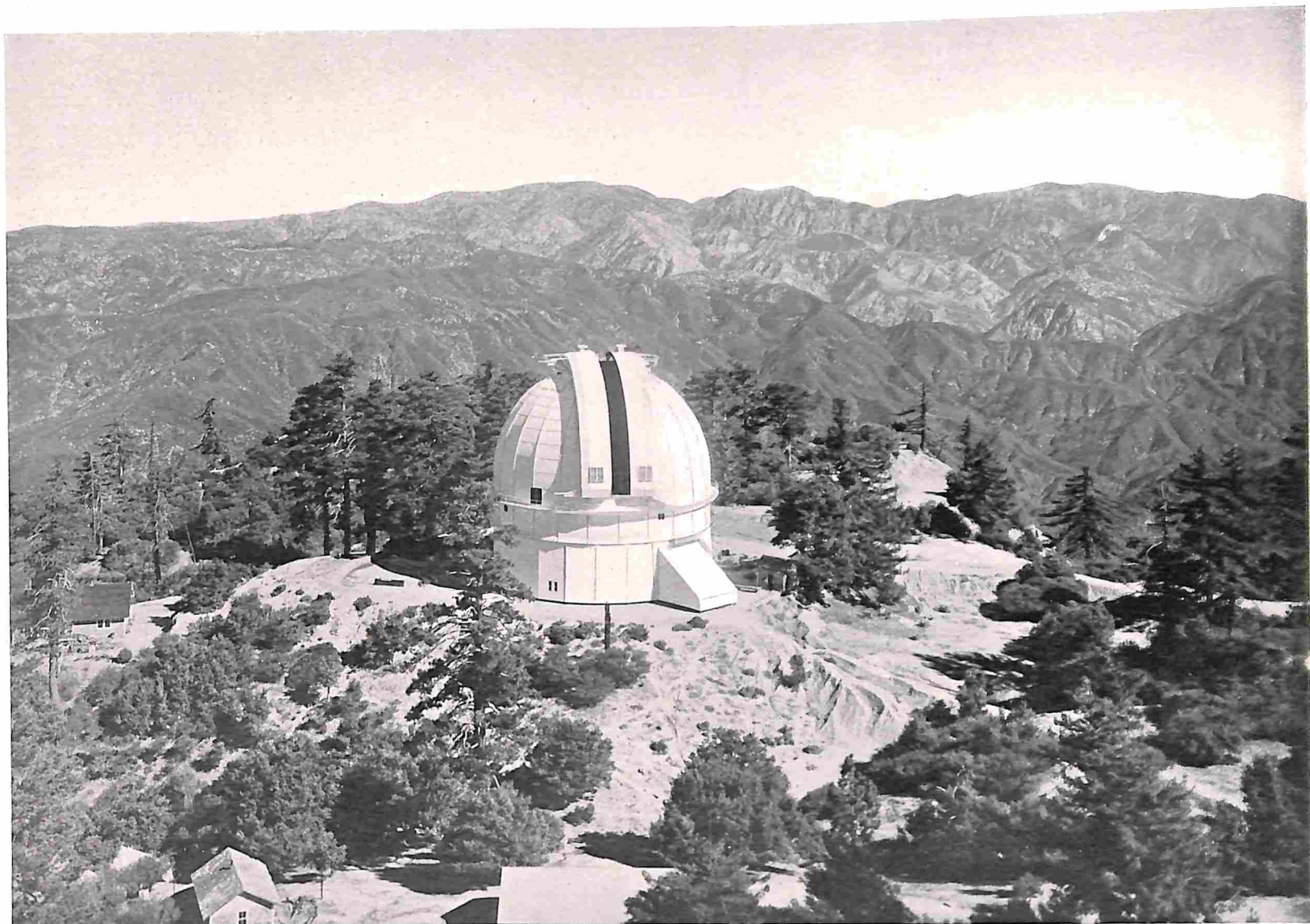
„Aha. Juist!” De oogen van den ander schitterden. Hij zag eruit als een jager die langs den loop van zijn geweer kijkt. „Ik zie dat hij werkelijk een vriend van je is en dat je zijn verdediging dadelijk bij de hand hebt. . . . nou, ik zal mijn arm hoofd niet moe maken voordat Mevrouw B. vrijgesproken of veroordeeld is. Dus: Basta!” En hij liet zich zachtjes op den grond glijden, legde zijn hoofd tegen de knie van den woedenlen Broderick, en viel in slaap.

„Zeg 's,” fluisterde Wagstaff, „zij wist bijna de schuld op den jongen Kraus te werpen. Hij is nooit zoo dicht bij een verdenking geweest, dat moet je maar gelooven. Juist het feit dat zij geen verhaaltje bedacht heeft. . . . of dat Rush haar dat verboden had. . . . bijvoorbeeld, dat zij hem zag toen zij de deur opendeed, of dat hij den knop omdraaide, spreekt voor haar, en is in zijn nadeel.”

De rechter had eenige oogenblikken rust genomen, en trad nu weder binnen waarop alle onderlinge gesprekken direct ophielden. Conrad en Frieda werden nogmaals opgeroepen, en werden aangemoedigd den tijd van Mevrouw Balfame's heengaan en terugkeeren zoo nauwkeurig mogelijk vast te stellen. Frieda verklaarde, dat mevrouw Balfame, na de buitendeur gesloten te hebben, niet langer dan een minuut of drie beneden was gebleven, en Conrad verklaarde dat zij drie of vier minuten voor dat meneer Mott bij Miss Lacke vandaan ging, moest zijn uitgegaan. Natuurlijk. . . . en dit werd op kalm-verachtelijken toon gezegd. . . . had hij niet op zijn horloge gekeken. Hoe kon hij dat ook in het donker? Daar hij niet rookte, had hij geen licht in zijn zak gehad ook.

Hiermede was de zitting van dien dag geëindigd. De jury verliet de zaal, en niemand kon op hun verweerde gezichten iets anders lezen dan de overtuiging, dat het Paradise City Hotel een bron van geneugten was na een langen dag in de jurybanken, en zij zeer wel in staat waren het daar opgedischte diner recht te doen wedervaren.

(Wordt vervolgd.)

EEN HISTORISCHE DAG VOOR DE STERRENKUNDE.
DE KOEPEL VOOR DEN HONDERD-INCH SPIEGELTELESKOOP OP MOUNT WILSON (CALIFORNIË).

EEN HISTORISCHE DAG VOOR DE STERRENKUNDE.

RUIM vijftien jaar geleden werd door Andrew Carnegie met een schenking van tien millioen dollars de financiële grondslag gelegd van een instelling die zijn naam draagt en waarvan het administratie-gebouw zich te Washington (D.C.) bevindt. Het doel dat de stichter daarbij voor oog had was, in zijn eigen taal gezegd: "to encourage in „the broadest and most liberal manner investigation, research, „and discovery, and the application of knowledge to the improvement of mankind". Hij vergrootte het daartoe beschikbare kapitaal in 1907 met twee-, en in 1911 met tien millioen dollars en hechte er zijn goedkeuring aan dat het ten behoeve der menschheid te verrichten wetenschappelijk onderzoek elf afdelingen zou omvatten waarin, werkende langs nieuwe lijnen en in onontgonnen gebieden, een voordeelige oogst verwacht kon worden. Van deze elf afdelingen zijn er twee aan de Sterrenkunde gewijd; een daarvan heeft zich ten doel gesteld de nauwkeurige bepaling van de plaatsen der sterren boven een zekere helderheidsgrens op beide hemelronden, de andere vormt de meest indrukwekkende sterrenkundige onderneming van den nieuweren tijd. Deze heeft haar arbeidsveld in het Zuiden van Californië onder den naam van „Mount Wilson Solar Observatory"; dit had, zooals de naam aanduidt, oorspronkelijk de bedoeling om volgens nieuwe denkbeelden en met speciaal daarvoor te ontwerpen instrumenten de *zonne*-verschijnselen te bestudeeren. Dat het in het algemeen voordeelig is sterrenkundige waarnemingen op een vrij aanzienlijke hoogte boven den zeespiegel te verrichten was reeds lang geleden ingezien, maar de gelegenheid en de middelen hadden tot dusverre ontbroken om de uitvoering behoorlijk te verwezenlijken. En ook voor het nieuwe zonne-observatorium is het vinden van de meest geschikte plek een zaak van veel vóór-studie en hoofdbrekens geweest. Want naarmate men zich verder boven den zeespiegel verheft wordt onze dampkring wel doorzichtiger, maar niet altijd rustiger en voornamelijk op weinig begroeide bergtoppen, waar des nachts de snelle uitstraling van de gedurende den dag ontvangene zonnearmte de luchtdeeltjes in snelle beroering brengt, zal de sterrenkundige een nagenoeg onbruikbaar arbeidsveld aantreffen. Wat hij noodig heeft is een begreide, plateau-vormige bergtop, waar het vele maanden achtereen gestadig mooi weer is, en de wolken gewoonlijk laag blijven hangen (Zie afb. op blz. 437). Om zulk een plek te vinden moet men niet alleen lang zoeken, maar men moet op elke plaats die in aanmerking komt lang genoeg vertoeven om de hoedanigheid van de beelden van zon en sterren onder

verschillende omstandigheden te beoordeelen. Talrijke onderzoekstochten naar verschillende hooggelegen punten aan beide zijden van den evenaar zijn dan ook aan de vestiging van het observatorium op Mount Wilson vooraf gegaan. Deze berg behoort tot de Sierra Madre-keten die zich van het San Gabriel dal steil verheft tot een hoogte van ongeveer 6000 voet (1800 Meter); een dichte plantengroei voorkomt er de heftige storingen, in den dampkring aan het snel opnemen en afgeven der warmtestraling verbonden, en een overvloed van uitstekend water verhoogt er de bewoonbaarheid.

De wereldstad Los Angeles en ten Noorden daarvan gelegen stadje Pasadena zijn dicht genoeg bij om als hulpbronnen voor den bouw, de uitrusting en het in gang houden der instrumenten dienst te doen en de ligging van Pasadena aan den voet van den berg heeft zelfs aanleiding gegeven tot den voorheen ongekenden opzet om een uitgebreide inrichting voor astronomisch onderzoek, de plaats waar de eigenlijke waarnemingen geschieden, gescheiden te houden van die waar die waarnemingen worden uitgewerkt en bestudeerd, waar de instrumenten worden hersteld en deels vervaardigd en waar de natuur- en scheikundige proeven worden genomen die met het hemelonderzoek hand in hand moeten gaan. Wij zullen ons in dit korte opstel met deze laatste afdeling nauwelijks bezig houden en ons uitsluitend bepalen tot hetgeen de laatste jaren tot stand is gekomen in de eerstgenoemde afdeling, dat is op den top van Mount Wilson.

Maar ook hier zullen wij ons moeten beperken door de instrumenten voor het onderzoek der zonneverschijnselen stilzwijgend voorbij te gaan. Het is thans niet alleen de zon die een voorwerp van belangstelling der Mount Wilson waarnemers uitmaakt, neen het geheele universum is sedert eenige jaren hun gebied en een aanzienlijk deel van den oogst, die hierop in komende jaren zal worden binnengehaald, zal te danken zijn aan twee zeer groote spiegel-teleskopen (reflectors). Reeds meer dan 7 jaar geleden heb ik in „Buiten" (Jaargang 1911 bladz. 18 en 30) de aandacht gevestigd op een herleving van deze soort van instrumenten en hunne voordeelen boven de refractors (kijkers met lenzen) aangegeven. Van een eigenlijke herleving der spiegel-instrumenten (*herleving* omdat zij in de bekwame handen van William Herschel en Lord Rosse reeds in de eerste helft van 19de eeuw aan de Sterrenkunde goede diensten hebben bewezen, maar om technische redenen in onbruik waren geraakt) is eerst sprake geweest nadat hunne bijzondere geschiktheid voor *photo-*

graphisch werk daartoe een prikkel geworden was. Op enkele uitzonderingen (Heidelberg en Hamburg) na heeft deze herleving zich in Amerika afgespeeld. Daar werd in 1892 aan de Lick Sterrenwacht een spiegel van 90 cM. middellijn te werk gesteld, in 1895 een van 60 cM. aan de Yerkes Sterrenwacht en in 1908 een van 152 cm. (60 inch) aan het Mount Wilson Observatorium. Terwijl Herschel en Rosse hunne spiegels verkregen van gepolijst spiegelmetaal (2 deelen koper en 1 deel tin), worden de moderne spiegels verkregen door verzilvering van het oppervlak eener betrekkelijk dikke glasschijf. Dit oppervlak is, voordat dit geschiedt, uitgeslepen naar het beeloop van een om haar as gewestelde parabool, een vorm waarbij al het opgevangen licht na terugkaatsing in één punt, het brandpunt, vereenigd wordt. Men bereikt dit door eerst te slijpen naar een bolvormig beeloop en dit zeer geleidelijk en stelselmatig te corrigeren tot een parabolisch beeloop.

Niet alleen van een volmaakte vorm, ook van een volmaakte opstelling hangt het nuttig effect van zulk een spiegel af; hij mag, eenmaal in den kijker, niet de geringste buiging vertoonen en deze moet in een zoo constant mogelijke temperatuur gehouden worden. Sterke temperatuurschommelingen zouden den brandpuntsafstand met een bedrag kunnen wijzigen dat, hoe gering ook in absolute maat, bij lange belichtingstijden invloed zou kunnen hebben op de scherpte der beelden. Mits men behoorlijke voorzorgen neemt kan de genoemde spiegel op Mount Wilson scherpe beelden geven met belichtingstijden van meer dan 10 uren. Daar in laatste instantie de uitkomsten der astronomen altijd op *metingen* berusten, is het duidelijk dat zij in hooge mate van de scherpte (het volkomen rond zijn) der photographische beelden afhankelijk zijn.

Nog voordat de 60 inch spiegel de bewijzen van zijn voortreffelijkheid had kunnen leveren, rijpten, in een gezond enthousiasme, reeds de plannen voor een groter spiegel. Een vermogend inwoner van Los Angeles bood in 1906 een bedrag van 45000 dollars aan om daarvoor een 33 cm. dikke glasschijf te koopen waaruit voor een kijker van ongeveer 13 Meter brandpuntsafstand een parabolische spiegel van 100 inches (254 cm.) moest geboren worden. Tegenover een dergelijk project, waarvoor enkele jaren vóórdien nauwelijks eenig sterrenkundige gedroomd had, stond men natuurlijk eenigszins onzeker, om niet te zeggen sceptisch, en Professor G. E. Hale, de geniale leider van het Mount Wilson Observatorium, meende dan ook het aanbod als een soort van optische proefneming te moeten aanvaarden. Maar een proefneming die, als zij slaagde, van het grootste belang voor de ontwarring van vele ingewikkelde sterrenkundige problemen zou zijn. Zelfs, zoo redeneerde hij, wanneer deze spiegel slechts enkele nachten van het jaar in zijn volle capaciteit te werk zou staan dan nog zouden de constructie ervan en de bouw van de samengestelde, zware opstelling die er voor noodig zou blijken, gerechtvaardigd genoemd mogen worden.

In September 1906 werd het maken van de enorme glasschijf aan de bekende glasfabriek te St. Gobain, in het Noorden van Frankrijk, opgedragen; dat het geen gemakkelijke taak is een stuk van de gewenschte afmetingen en 4000 K.G. gewicht als een homogene schijf af te leveren ligt voor de hand. Na verscheidene proefnemingen, waarbij men als voorzorgsmaatregel tegen inwendige spanningen het afkoelingsproces zoo langzaam mogelijk liet verlopen, kwam de schijf in het najaar van 1908 gereed, maar werd bij aankomst te Pasadena om de aanwezigheid van talrijke scheurtjes en blaasjes door de astronomen, die hunne verwachtingen blijkbaar hoog gespannen hadden, onmiddellijk afgekeurd. Gelukkig werd ze niet dadelijk teruggezonden, want ondanks alle moeite en onkosten die zij zich daarvoor is gaan getroosten, is het aan de glasfabriek niet gelukt een nieuwe schijf van de verlangde afmetingen af te leveren. Nieuwe ovens en nieuwe constructiedelen werden gebouwd, methoden verbeterd en de voorzorgsmaatregelen verscherpt, maar de in het voorjaar van 1910 gereed gekomen nieuwe schijf brak tijdens het koelproces; en een volgende, die zonder gebreken ter wereld kwam, had wel de vereischte middellijn doch een dikte van slechts 18 cm., te gering om ze voldoende tegen doorbuigen te vrijwaren. Toen is men het met de afgekeurde schijf toch maar gaan probeeren en ziet — de uitkomst maakte al spoedig de eerste pessimistische opwelling te schande. Het glas bleek bijzonder compact te zijn en het was mogelijk aan de oppervlakte den gewenschten vorm te geven zonder van de kleine gebreken in het glas overlast te ondervinden. In het laatst van 1910 was de bolvormige uitholling nagenoeg tot stand gekomen, maar in verschillende standen en bij verschillende temperaturen bleef de verkregen vorm niet ongewijzigd;

EEN HISTORISCHE DAG VOOR DE STERRENKUNDE.
DE 100 INCH SPIEGELTELESKOOP IN AANBOUW; HET
ONDERSTE KIJKERSTUK WORDT IN DE POOL-AS GEHANGEN.

de oorzaak, die moeilijk na te speuren bleek, werd eerst 2 jaar later ontdekt en nog 2 jaar zouden moeten verlopen alvorens het bolvormig beeloop den toets van een strenge critiek zou kunnen doorstaan. Eerst toen (1914) kon men beginnen aan het corrigeren naar een parabolisch beeloop. Men moet zich van het bedrag van deze bewerkingen niet te veel voorstellen; de holle spiegel is in het midden slechts ongeveer 3 c.M. diep en het parabolisch beeloop is op het oog in het geheel niet van het bolvormig beeloop te onderscheiden.

Toen de buitenvlakte der schijf den gewenschten vorm verkregen had, werd ze met een dunne laag eener zilveroplossing (waarvoor ongeveer 1 K.G. zilvernitraat noodig was) bedekt en daarna gepolijst; deze zilverlaag moet op gezette tijden (waarschijnlijk 2 keer per jaar) vernieuwd worden.

Natuurlijk had men, terwijl in de werkplaats te Pasadena aan den spiegel gewerkt werd, op den berg niet stil gezeten. De Carnegie Institution had in 1911 gelden beschikbaar gesteld voor

EEN HISTORISCHE DAG VOOR DE STERRENKUNDE.
EEN WOLKENZEE BOVEN PASADENA IS GEEN BELETSEL VOOR HET ASTRONOMISCHE WERK OP MOUNT WILSON.

het ontwerpen der kijker-opstelling, en in 1913 was het ontwerp, na veel wikken en wegen, gereed gekomen. Wij zullen niet stil blijven staan bij de enorme moeilijkheden die te overwinnen zijn geweest om de materialen voor den koepel en de kijkerbuis over den langs afgeronden kronkelenden bergweg, die hiervoor aanzienlijk verbreed moest worden, naar boven te krijgen, een weg die elken winter door regens en daardoor veroorzaakte grondschiuvingen op vele plaatsen vernield wordt en elke lente weer opnieuw in bruikbaren staat moet worden gebracht. Wij volstaan met de vermelding dat de koepel voltooid is. De afbeelding op blz. 436 geeft er een beeld van, zooals hij zich vertoont tegen den schilderachtigen achtergrond der grillige bergketens. Het cilindrische deel van dezen uit gewapend beton en staal opgetrokken koepel heeft een middellijn van 30 Meter. Ook de hoogte is ongeveer 30 Meter. Als eerste poging om den kijker „op temperatuur” te houden, heeft men den koepel dubbele wanden met een tusschenruimte van 75 c.M. gegeven. De fundering van den kijker is $12 \times 6 \times 10$ Meter, zoodat tusschen deze en den koepelwand een groote ruimte overblijft. Deze is door een ijzeren vloer en wanden begrensd, waardoor er overdag practisch geen lucht van buiten tot den kijker kan doordringen.

De eerste afbeelding op blz. 437 geeft een blik op het inwendige van den koepel en van de naar de pool gerichte kijker-as. Deze draagt aan haar onderende een wormwiel met 1440 tanden (zie ook de afb. hieronder), waarin de door het bijna 2 Meter hoge uurwerk bewogen wormas grijpt. Om het gewicht op de kussenblokken te verminderen rust het zich binnen de groote trommels bevindende deel in een kwikbad. Tusschen deze trommels neemt de as een open rechthoeksvorm aan, waarin zich draaipunten voor de as der kijkerbuis bevinden. Deze bestaat uit 4 boven elkaar geplaatste stukken; van het onderste, zwaarste stuk geven onze tweede en vierde afbeelding een duidelijk

EEN HISTORISCHE DAG VOOR DE STERRENKUNDE.
HET ZWARE ONDERSTE STUK VAN DEN 100 INCH SPIEGEL-
TELESKOOP GEREED VOOR HET TRANSPORT NAAR
DEN BERG.

denkbeeld. De laatste vertoont het meer dan 6000 K.G. wegende stuk op den motor-vrachtwagen waarop het van Pasadena naar den bergtop gebracht is; de eerste laat zien hoe het met zijn tappen in de zijwangen van de poolas geplaatst wordt. Tusschen deze beide standen in heeft het, even vóórdat het eindelijk bereikt was, door het verzakken van den wegrand gedurende eenige uren zóó dreigend in schuinen stand boven den afgrond gestaan, dat een enorme ramp ternauwernood voorkomen is kunnen worden.

Op blz. 439 ziet men een schetsmatige voorstelling van den geheelen kijker; men herkent er het zware kijkerstuk op en het zool even genoemde groote wormwiel. De 3 volgende stukken van de kijkerbuis wegen elk slechts ongeveer $\frac{1}{3}$ van het zware stuk. De kijker kan op verschillende manieren gebruikt worden door den grooten spiegel te combineeren met verschillende hulp-spiegels; in de elementaire opstelling wordt in den top van het hoogste stuk een kleine vlakke spiegel aangebracht onder een hoek van 45° met de kijker-as. De van den grooten spiegel komende lichtstralen worden hierop naar de zich in den zijwand bevindende photographische plaat teruggekaatst, waar zij zich tot een brandpunt vereenigen. De waarnemer zit dan hoog in de lucht op een ijzeren bordes.

Het spreekt vanzelf dat voor het draaien en openen van den koepel, het bewegen van den kijker en van het bordes voor den waarnemer, het opwinden van het uurwerk enz. van elektrische bewegkracht gebruik gemaakt wordt; in het geheel kunnen er in den koepel 35 electomotoren te werk gesteld worden.

De groote spiegel is, zorgvuldig verpakt en voorzien van een stel buizen voor waterkoeling, tegen den onderkant van het zware kijkerstuk bevestigd; een (op de teekening niet zichtbare) door een 6 Meter lange schroefas op en neer te bewegen vork zal den spiegel als hij opnieuw verzilverd moet worden kunnen vatten en deponeren in een speciaal daarvoor ingerichte kamer.

Meer dan tien jaar nadat de groote glasschijf de werkplaatsen te St. Gobain verliet heeft zij, getransformeerd tot het geduchtste astronomische wapen der wereld, op den hierbij afgebeelden wagen (in Juni j.l.) haar moeizamen bergtocht naar hare nieuwe woning ondernomen.

Het geslaagde transport van dezen 100 inch spiegel van de werkplaats te Pasadena naar den grooten koepel op Mount Wilson is een historische dag voor de Sterrenkunde geweest. Hij beteekent de uitbreiding van het onderzoek van het Heelal naar verre regionen, naar het rijk van honderdduizenden lichtzwakke sterren en tot dusverre ondoorgrondelijke nevels. En het mag voor alle Nederlanders een trotsch gevoel zijn te weten dat een sedert een vijftal jaren aan het Mount Wilson Observatorium verbonden landgenoot*, Dr. A. van Maanen, een der eersten zal zijn die het eerbiedwekkende nieuwe instrument aan zijne belangrijke onderzoekingen dienstbaar zal maken.

Utrecht, 3 September 1917.

J. VAN DER BIJL.

* Het mag algemeen bekend heeten dat Professor Dr. J. C. Kapteijn te Groningen aan de Carnegie Institution als „research associate” voor Sterrenkunde verbonden is en een belangrijke stem heeft in het werkprogram van het Mount Wilson Observatorium.

Overneming verboden.

SCHETSJES UIT DE OOST.

HUWELIJSLEED.

„Kerel, wat mankeert je toch! Je zet een gezicht of je, ik weet niet hoeveel pijn hebt en doet geen mond open! Kom, vertel op, wat heb je?”

De aangesprokene, een robuste tokohouder, gold voor een der gelukkigsten van de stamgasten der primitieve „soos”, door fanatiekelingen voor gezelligheid in de wereld geschopt tot het lijden van een armzalig bestaantje.

's Mans geluk zetelde voornamelijk in de uitstekende verhouding tot zijn vrouw, die hem nooit verweet, te laat thuis gekomen te zijn, een geluk, dat hem de kameraden ten zeerste benijdden.

In die vraag van zijn vriend, zoo aan de volle tafel gedaan, voelde hij dan ook reeds de schadenfreude te voorschijn komen, immers, 't zou wel een ruzietje met z'n vrouw zijn.

„'t Ja,” begon hij, met een verlegen gezicht, „da's een heel geschiedenis. —

„Vertellen!”

„Jongos, isi gelas lzgi!”

„Vooruit nu, steek van wal!”

„Nu dan, 't is van dien kerel, dien ik een paar dagen geleden het dijbeen stuk schoot!”

„Kerel, zit je daar nou nog al over te piekeren. Daar kan je immers niets van. Inbraak bij nacht, en zelfverdediging, ze kunnen je immers niks maken!”

„Kom, drink es, proost!”

„Gezondheid, — ja, maar m'n vrouw, zie je, —

„Hoor, lui, nu zul je 't hebbe!”

„Laat 'em nou rustig boomen, zeg!”

„Ajo, draai af!”

„Nu dan, toen we dien nacht dat vreemde geluid hoorden, was natuurlijk 't eerste wat ik deed, m'n geweer nemen en m'n vrouw had dat ook gezien. Toen we in de achtergalerie kwamen, zag

we onmiddellijk die drie kerels, want m'n vrouw had 't licht meegenomen. Nou, ik leg direct aan, dat snap je en riep hun toe, de handen omhoog te steken. Nu, twee doen 't direct, maar de derde trok z'n kris en loopt op ons toe. Ik neem hem natuurlijk op den korrel en de twee anderen smeren em subiet. Nou, m'n vrouw natuurlijk erg bang, zet het licht op een tafeltje en loopt hard weg, gillend: „schiet 'em dóód, man!”

Gelukkig had ik m'n zinnen nog zoo'n beetje bij mekaar, en denk: „laat ik dat niet doen, maar 'em een poot lam schieten, dan doet ie toch niks meer” en pang — gaat ook 't schot al af en de kerel valt achterover, vlak bij de achterdeur, waar hij nog uitkruipt.

Ik roep 'em achterna, zich gevangen te geven, dan zou ik hem direct verbinden. Maar ik hoor niets meer en daar ik de bedienden in de bijgebouwen al hoor, ga ik verband halen. M'n vrouw was intusschen weer terug gekomen, maar toen ze de bloedsporen zag, zij weg. Enfin je weet, eerst den volgenden dag, vonden we dien kerel, half dood gebloed natuurlijk.

Maar nu kan ik niets meer met m'n vrouw beginnen. Ze zegt geen stom woord tegen me. En, als ik haar dringend iets vraag, is 't alleen: „Moordenaar!” wat ik naar m'n hoofd krijg en dan begint ze te huilen; en dat terwijl zij nog wel riep: „schiet 'em dood!” iets wat ik toch niet gedaan heb!”

„Ja, kerel, zóó zijn de vrouwen, altijd ziekelijk filantropisch; maar stel je gerust, dat went wel; nog een paitje?”

„Nou, nog eentje dan!”

„Jongos!”

WILLY.

BIJ DE GRASPIEPERS.

OP het oude, verweerde steenen bruggetje, dat midden in de groote Geldersche Vallei over de treksloot leidt, zat ik tegen het dalen van den Mei-avond naar de ondergaande zon te kijken, die achter de blauwige heuvelrij van 't Utrechtsche land langzaam als een vurige, gouden bol wegzakte.

Zij is altoos 't zelfde, deze oude brug in het eenzame, wijde veld.

Of in kouden wintertijd de sneeuw er anderhalve voet hoog op ligt, of kille najaarsregens er dag-in dag-uit op neerruischen en of de gloeiende zomerzon er op brandt, dat de grond barst van de hitte en de slooten droog staan...men ziet het haar brokkelig gesteente niet aan. Zij staat daar in het verlaten veld als een zwart baken, van verre zichtbaar, en niemand komt er dan de schaapherder, 'n kievitseierenzoeker, in 't herfstseizoen een enkele maal de jager, 'n greppelruimer, de hooiers of 'n natuurvriend.

Wanneer de stadsmenschen wisten, hoe goed en rustig het is te wezen, hier, ver van de groote verkeerswegen, in de uren lange, uren breede veenvlakte, dan kwamen zij wellicht ook eens dien kant uit, inplaats van met de massa altoos maar weer de plantsoenen in te gaan of den Bergrand op te trekken.

In de Meimaand, staan alle slooten vol van reinwitte kikkerbeet, omzoomd door ontelbare gulden dotters, die als een gouden band het blanke kleed sieren. Zoo dicht en welig zijn de bloemen, dat nauwelijks het water zichtbaar is en men meent één groot tapijt gespreid te zien. Duizenden meizoentjes bespikkelen de groene, zich wijd uitstreckende, met witte hagen doorsneden weilanden, waarboven bronsgekuifde kieviten en tal van luidruchtige grutto's zeilen en roepen, gansch den lentedag door.

Alom openbaarde zich weelderig voorjaarsleven, toen ik daar op de met bloeiend mos begroeide brug naar 't ondergaan der zon te kijken zat.

Ik kwam terug van een langen vergeefschen tocht, vermoeiend door de talloze over te springen slooten en door den vochtigen, néértrekkenden veenbodem. Maar de eieren van den kemphaan, welke mijn exploratie gold, waren niet te vinden, al was zij nochtans niet zonder aardige observaties aan andere dieren en planten geweest. Dat is buiten altoos zoo.

Nu zat ik daar, expres deze plaats uitkiezende, om 'n oogje te houden op den groenen binnenweg, omdat daar nogal vaak de kemphanen komen tournooien. Dit keer was er maar eentje, die zich echter best zonder tegenstander wist te behelpen, en met grooten ijver een denkbeeldigen genoot stond te pareeren

en aan te vallen, wat er wel een beetje komiek uitzag. Misschien verhaal ik u daarvan later nog wel 't een en ander, thans wil ik u vertellen van een andere vogelsoort, die haast door ons heele land voorkomt en vooral hier in de Vallei zeer algemeen is. Als ge hem nog niet kent, ligt dat heelemaal aan uzelf en gaat ge er niet vaak genoeg op uit. Of ge geeft u geen rekenschap van wat er te zien is buiten.

Wel, ik bedoel den *graspieper*, dien ik nooit mis op mijn omzwervingen door de wijde Meenth. Op de brug kreeg ik hem nog beter te zien, dan de vele van des middags, want toen ik daar zoo rustig tegen den kant lag, doodstil, om den eenzaam-vechtenden kemphaan niet te verjagen, kwam er een graspieper aangevlogen en ging op 'n paar meter afstand op de steenen zitten. De laatste stralen der zon lichtten hem op z'n veeren, en zoo kon ik duidelijk zien, dat de bovenkant aschkleurig, met olijfbraun was en elke veer een donker middenstuk vertoonde. Zóó dicht was het dier bij me, dat ik zelfs de flauwe witte wenkbrauwstreep goed kon onderscheiden, evenals de fijne, lichtbruine pootten en de twee witte buitenste staartveeren. Dit laatste kun je trouwens veel beter van een vliegende vogel te zien krijgen, ook al is hij niet zoo dichtbij.

Kalm sloeg ik den zich van geen gevaar bewusten vogel gade. Hij snuffelde met den snavel tusschen de veeren en riep van tijd tot tijd een zacht, binnensmonds ist-ist-ist. Daar weer trippelde hij vlug over den steenen rand, om een trottje op te snappen. Onverwachts vloog hij op, herhaaldelijk roepend chuwick, chuwick, tot hij, een tien-

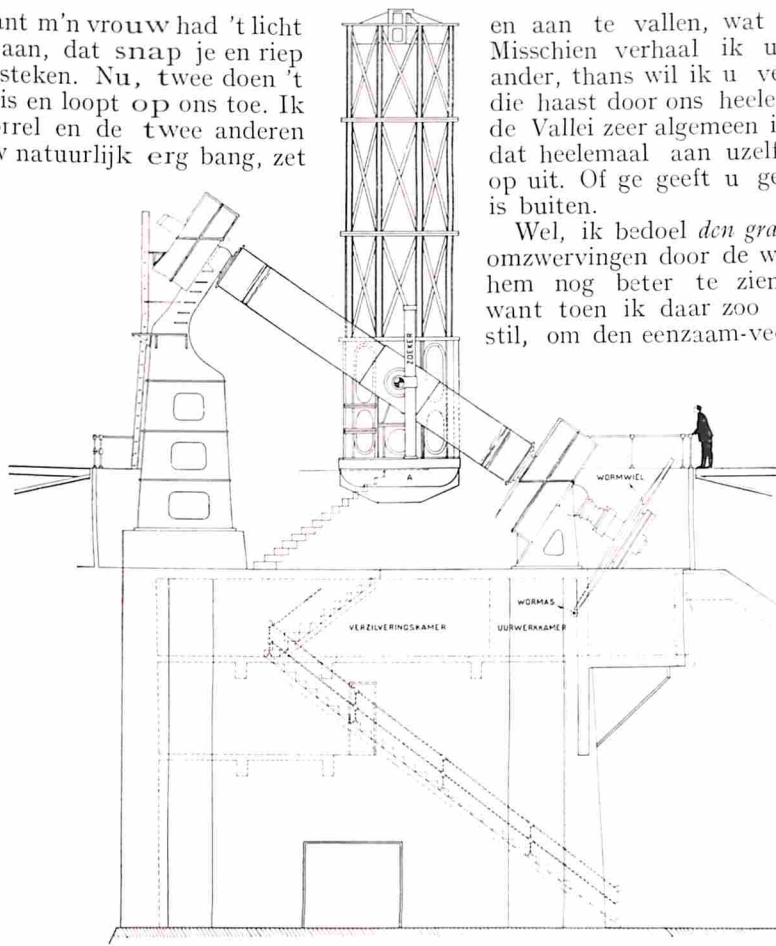
tal meters hoog gekomen, zich met fluitend sie-sie-sie liet zakken tot op zijn oude plekje. Zijn gedoe deed me wat aan zijn verwant den boompieper herinneren, maar die heeft veel luider stem. De graspieper doet heel dikwijls zoo. Jaagt ge er een voor uw voet op, dan verheft hij zich haast op leeuwerikenmanier om spoedig weer in 't gras te zinken.

't Is een echte vogel der vlakte; waar veel boomgroei is, vocht hij zich niet thuis. Op groote, eenzame uitgestrektheden wilde grond, waar de wulp en de gele kwikstaart z'n burens zijn, is zijn domein. Daar vermooit hij de vermoeiende wandeling van den natuurliefhebber over 't haast eindeloze land door zijne alom tegenwoordigheid, zijn montere doen en laten, al heeft z'n zang niet veel om 't lijf.

Daar kunt ge ook met kans op succes uitzien naar z'n nest, eene kleine uitholling in den grond, onder overhangende grassen en planten. Angstig roept de vogel piet-piet-piet, als ge zijn heiligdom nadert en opgewonden fladdert hij wild voor u uit. Dan is het nest met de 4 à 6 donkerbruine eieren dicht in de buurt en het is best de moeite waard, er eens naar uit te kijken, want niet zelden is het vóór u reeds door een koekoek gevonden, die er haar ei in deponeerde en kijkt u een monsterachtig jong van dezen interessanten vogel met zijn groote oogen aan.

En de pleegouders toonen zich nog banger voor den ondergeschoven zoon, die al zijn broertjes en zusjes uit het nest wierp, om zelf de grootste plaats en 't meeste voer te krijgen, dan voor hun eigen broedsel mogelijk zou wezen.

't Schijnt, dat de koekoek nogal gaarne piepernesten bezoekt: ik heb hij herhaling het ei er in gevonden en altoos zie ik koekoeken in het Laag.

EEN HISTORISCHE DAG VOOR DE STERRENKUNDE.
SCHETSMATIGE VOORSTELLING VAN DEN 100 INCH SPIEGEL-
TELESKOOP OP MOUNT WILSON.
A. DE SPIEGEL IN ZIJN VATTING.

Foto J. Vijverberg.

GRASPIEPER IN WELKS NEST EEN JONGE KOEKOEK
SCHREEUWEND OM VOEDSEL.

Ook dien Mei-avond. Toen zaten ze in de randbosschen der Veluwe te roepen naar die in 't Utrechtsche, dat 't klokgeluid als een klinkende beurtzang over 't lage land rolde.

Doch mijn pieper op de brug trok er zich niets van aan en zong tevreden zijn pretentieloos sie-sie-sie, dat zoo goed paste in deze ruime omgeving, den stillen avondstond in.

Misschien brengt hij 't er wel af en gaat 't hem niet zooals z'n genoot op de mooie, op de vorige bladzijde gereproduceerde foto, die mijn vriend Vijverberg maakte.

'k Hoop het voor 'm!

A. B. WIGMAN.

Haarlemmerweg met trekschuit bij Sloterdijk, 18de eeuw. Gravure uit Wagenaar.

DE TREKSCHUIT AMSTERDAM-HAARLEM.

MAG er in onzen tijd van moderne vervoermiddelen en vergevorderde techniek nog gesproken worden over zoiets als... de trekschuit? Afgezien van het feit dat juist in onze dagen, door benzinegebrek, hier en daar de motorboot weer vervangen werd door de voorvaderlijke trekschuit, (want dit kan niet anders dan een tijdelijke noodtoestand zijn) — is niet reeds het noemen van dit zelfstandig naamwoord in staat een minachtenden glimlach op de lippen te brengen? Wie ergens te laat komt, wordt gezegd met de trekschuit te arriveeren. En wil een politieke teekenaar spottend aantonen met hoe weinig voort-varendheid een of ander ontwerp wordt ingediend, dan teekent hij als vervoermiddel van zulk een ontwerp alweer de voorvaderlijke trekschuit.

Het zij zoo. Maar onze groot- en overgrootvaders waren er gelukkig mee, en een veiliger tocht om te water van de eene plaats naar de andere te komen bestond niet. Vooral van de trekschuit Amsterdam-Haarlem werd een goed gebruik gemaakt, niet-tegenstaande de verkeersgelegenheid te land, en óók niet-tegenstaande de deugdelijke „loopbeenen” die ons voorgeschlacht, onkundig nog van fietsen en motorrijwielen, er op na hield.

Reeds bij de Ouden was de trekschuit blijkbaar in eere. Niemand minder dan Horatius maakt melding van een schuit, die aan een lijn door een muilezel getrokken wordt. En het laat zich aanzien, dat in een water-rijk land als het onze reeds in den allervroegsten tijd, bij den slechten toestand der landwegen, de effen, hoezeer ook ondiepe stroom gebruikt werd om er een vlot, later een platboomd of min of meer compleet vaartuig langs te voren gereedgemaakte jaagpaden met behulp van eenig trekdier — of trek-mensch — voort te seulen.

De eigenlijke trekschuit op Haarlem kreeg eerst na 1632 goede reden van bestaan. Vóór dien had men slechts het buitenveer: de buitenschuiten, die hier voeren, heetten kaarseladen. In 1605, zoo meldt Wagenaar, was er nog tusschen de beide steden beraamd, dat er drie Amsterdamsche schuiten tegen vier Haarlemmer zouden varen, in 1612 voer men beurt om beurt. Er kwam groote verandering door den aanleg van de Haarlemmer trekvaart in 1632, en waarschijnlijk werd die aanleg wel bespoedigd door het ongeluk, den zoon van den koning van Bohemen en diens gevolg overkomen in 1629, toen zij op zoo'n tocht op het buitenveer jammerlijk verdronken en „d'opgang van den Rhijn Met zijn' Goddelijcke straelen In den Ystroom (moest) nederdaelen,” als Vondel schreef. Een paar bekende, hoewel onvrijwillige trekschuitreizigers, de Contra-Remonstransche predikanten, voor wie dezelfde dichter in 1630 schreef:

De toghtschuyt leydt gereed voor all' die oproer kraeyen,
Als Smout en Kloppenburgh,

moesten dus ook nog van het oude buitenveer gebruik maken.

De schippers van het buitenveer zagen zich weldra ernstig bedreigd door de nieuwe binnen-onderneming, zij deden dus tijdige pogingen om het gevaar voor hun bestaan af te wenden. Er werd bepaald, dat de schippers eerst op de buitenschuiten zouden varen, en daarna, „bij instervinge,” op de trekschuit.

Uit het octrooi, door de Staten van Holland en West-Friesland den 4den April 1631 verleend aan Amsterdam en Haarlem, „tot commoditeyt van hunne steden, van 't ghemeene Landt ende van den reysende man”, blijkt dat de beide steden het recht tot onteigenen hadden van alle „soodanige Gronden en de Landen, Getimmerten ende Plantagien,” als hun bij het aanleggen van weg en vaart zouden noodig zijn, dat het college van Hoogheemraden van Rijnland hierbij zich met het taxceeren van zoodanige eigendommen zouden belasten, met welke taxaties de eigenaars zich zouden hebben tevreden te stellen, en dat beide steden gerechtigd zouden zijn tot het oprichten van een tol, waarbij, „soodanige gabelle ofte Wegh-ghelt” geheven zou worden, „als

sij tot remboursement der ghedragene ende jaerlijex onkosten tegens den Penninck XX nodigh (souden) vinden.”

Kwam door deze onteigening hier en daar een woning of buitenplaats te vervallen, hoezeer steeg echter door de nieuwe, snellere communicatie niet het aantal lustverblijven van préforensische Amsterdammers, die nu werden aangelegd! De passagiers van de trekschuit konden er van spreken! Van de aanlegplaats even buiten de Haarlemmerpoort tot Halfweg toe met het trotsche huis Swanenburg, was het een schier onafgebroken rij grootsche of vriendelijke buitenplaatsen: Postrust, Soelen, Weltevreden, de Eenhoorn, Geuzeveld, Thalia en hoevele andere trokken in al hun landelijke welvarendheid aan de oogen der trekschuitreizigers voorbij, met meer *charme* dan thans de fraaiste buitenplaats zich aan het oog van den sneltreinpassagier kan voordoen.

De rustige manier van reizen, „zonder schokken” gelijk in den wagen, viel geheel in den Hollandschen smaak. Gerrit Tijssens, de buitenplaatsenpoëet, die zoo veel fraaie prenten van Rademaker met zijn welwillend gerijmel heeft bedacht — om het geen *bedicht* te noemen — heeft misschien zijn gelukkigste oogeblikken als hij geestdriftig uitroept:

Wie kan de vinding van de Trekschuit ooit waardeeren?
Men reist als zat men thuis, geen schokken, draaijen, keren
Ontrust het lichaam, 't zij men vaart bij dag of nagt,
Men vindt al slapende zig op de plaats gebracht.

En zijn meer deftige collega Daniël Willink noemt de „vinding”, in een noot bij de plaats waar hij in zijn „Amsterdamsche Buitensingel” van de trekschuit melding maakt „een ongemeen gerief en gemak, dat men aan de Burgemeesters van Amsterdam en Haarlem te danken heeft, die en rijweg en trekvaart heerlijk hebben uitgevoerd,” want

Elk kan gemakkelijk neergezeten
(Waarop met recht gansch Neerland roemt)
Zijn reis vervordren, 't uur zelfs weten,
Zó van zijn aankomst als vertrek,
En maken dus een vast bestek.

Voor al de vreemdeling genoot van dit vervoermiddel te water. Samuel Ireland, die „A picturesque Tour through Holland, Brabant, and part of France, made in the Autumn of 1780” beschreef, kon er niet genoeg van krijgen. „After a pleasant passage in the trekschuit of about three hours and a half, we arrived in this city” vangt hij in een zijner brieven aan, en op weg naar Haarlem heet het: „Our partiality for water conveyance induces us to embrace every opportunity bij that mode.” Ook hem bekoort vooral de rustige gang: „The boat is so steady in its motion, that you may write or draw, without the least inconvenience.” Maar voor de rest moet hij van binnen-zitten, en vooral van de roef, niets hebben, „where the men all smoke, and the women (strange to tell) sit silent and motionless. The scene has all the stillness of a quakers meeting, with all the stupidity of downright idiotism”... Neen, als het weer 't maar even toelaat, dan „not within, but without the barge. The country around being flat, your view is uninterrupted. The canals, which are eight or ten feet deep, are transparent, bordered with trees and interspersed with small pleasure-houses, which forme a most delightful scene.” En in 't bijzonder van de Haarlemmer trekvaart heet het: „We left Haerlem on Sunday, with every additional pleasure that a fine morning and picturesque scenery could afford. The canal is spacious and runs nearly in a straight line for the first three or four miles: and though straight lines cannot be deemed beautiful in landscape, yet here the tout ensemble has a charming effect.”

Het roefje, waarvan onze opgetogen vreemdeling gewaagt, was een „verrijking” van omstreeks 1750. Het was de bevoorrechte plaats voor wie zich tegen verhoogde betaling wilde afzonderen van den „gemeenen man.” Het „Reglement op het gebruik en verhuren van de roeyen der Haarlemmer trekschuiten” was 30 April 1752 vastgesteld. Men zou het de eerste klasa van onze stoombooten en tramrijtuigen kunnen noemen.

Meer ingenomen met het roefje was de Duitscher Grabner, luitenant in Nederlandschen dienst, die in 1792 zijn indrukken over Holland gaf. Na van de twee afdelingen der trekschuiten („Postboote”) gesproken te hebben, zegt hij: „Die eine derselbe, welche der Ruf heisst, ist fur acht Personen eingerichtet und bequemer und reinlicher als die andere. Raum genannt, die aber dagegen mehr als 30 Menschen fassen kann. Verlangt man den Ruf allein zu haben, so muss man ihm bei dem dazu bestellten Kommissar miethen,” enz.

Maar een Fransch reiziger, de Pilati, vindt in 1778 die roef al een heel malle uitvinding. „Dans ces barques,” schrijft hij, „il y a une place qui peut contenir six ou huit personnes où se mettent ceux qui payent un peu plus haut, quoique modique aussi. Tout le monde qui paye ce prix réglé, peut s'y loger, si la place n'est pas déjà toute occupée par d'autres. Moyennant un certain prix encore un peu plus haut, un voyageur quelconque a le droit de louer toute cette place pour lui seul, de sorte qu'un paysan, un ouvrier, peut renvoyer une dame, un marquis, un député aux états généraux à la place commune, où l'on risque d'être étouffé de la fumée de tabac, sans que personne ose en dire mot! Les naturels du pays se prévalent beaucoup de cette liberté, et ils sont ordinairement impitoyables à cet égard: il

vous faut être de leurs intimes amis pour obtenir d'eux d'être reçu dans le rouff, car c'est ainsi que l'on appelle cette place privilégiée; et ils ne manquent jamais de vous faire sentir l'obligation que vous leur avez ce qu'ils vous ont tiré de la tabagie de la canaille. Si vous rencontrez des personnes faciles à vous y recevoir, ce sont ordinairement des Suisses ou des François réfugiés, ou de ces Hollandais qui ont été à Paris et qui sentent le françois."

Onze verontwaardigde Franschman had ongetwijfeld onaangename ervaringen op dit gebied opgedaan!

Zijn de genoegens van het menschelijk leven overal van gemengden aard, ook die in de trekschuit konden aan deze natuurwet niet ontkomen. Bij fraai weer mocht het genot bij de vaart nergens grooter zijn dan buiten-op, bij regen, storm of winterkou moest men zijn heil zoeken in het ruim of de roef. En hier was het, n'en déplaise de vernietigende uitspraak van Ireland, dat vooral bij den achttiende-eeuwschen Hollander al spoedig het gesprek van politieke aard werd. Niet uitblijven kon, dat men op de reis een tegenstander op staatkundig gebied ontmoette en dan kwamen bij den stroeven Hollander de hartstochten los. Vandaar dat overgroot aantal oude pamfletten of libellen, die in den vorm van trekschuitpraatjes zich veroorloofden alles en ieder, onder het masker hunner anoniemiteit, aan te vallen.

Behalve met politieke heftigheid liepen de passagiers van de kalme trekschuit blijkbaar ook nog al eens het gevaar van met personen van verdacht allooi rekening te moeten houden. Daarvan levert een eigenaardige keur: „Tegens den Moedwil in de Jaagschuiten" (28 Januari 1711) het bewijs. We lezen daar:

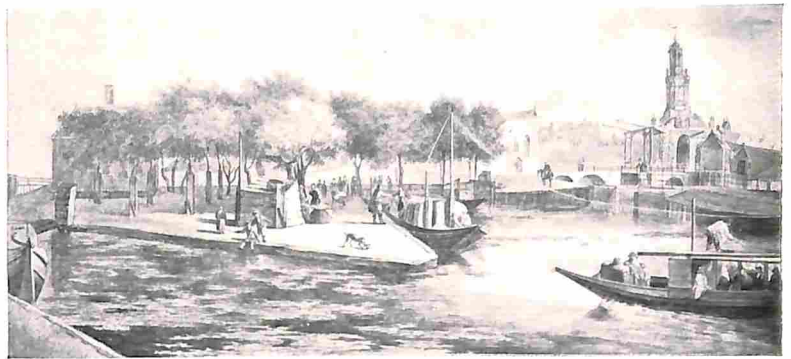
„Alsoo mijne Heeren van den Gerechte der Stad Amsterdam in ervaringe sijn gekomen, dat veel quaadaardige menschen, en wel meest Soldaten en Matroosen, sig derven onderwinden de Passagiers, Schippers en haare Knechts, varende met de ordinaris beurtluuden, veerschepen en jaagschuyten van en na deese Stad, niet alleen qualijk te bejegenen en overlant aan te doen, maar ook haare messen en deegens tegens deselve te trekken, haar te quetsen, de jaaglijnen af te snijden, vragt te weijgeren en andere insolentien meer te pleegen, Soo is 't dat mijne voorschreven Heeren, sig wel ernstiglijk latende geleegeen sijn, dat die geenen, die haar sulks te doen onderwinden, anderen ten exempel, op het allerrigoreuste gestraft worden, omme daar door te beletten, dat door dusdanige boosaardige menschen de af en aanvaart, van en na deese Stad niet werd geincomodeert, hebben goedgevonden te ordineeren en te statuereen..."

Waarop de overtreders bedreigd worden met „publieque geeseling of andersins, ja zelfs met de dood." Ook heeft de schipper het recht van ongunstig uitzijnde soldaten en matrozen, of van personen „waarop zij bedenken hebben" bij vooruitbetaling de vracht te vorderen en worden de substituut-schouten gelijk ook de soldaten, die aan de onderscheidene poorten en boomen wacht houden, aangemaand „te dien eijnde alle behoorlijke assistentie te doen."

Maar ook op weg naar de Haarlemmer trekschuit, vooral des avond, dreigde soms reeds gevaar. Even buiten de Haarlemmerpoort, bij de ligplaats van de schuit, was een boschje (men ziet het op een onzer illustraties afgebeeld) waar rolfianen en ander geboefte het op den argeloozen reiziger hadden voorzien. Le Francq van Berkhey verhaalt in een van zijn vertellingen in proza en poëzie, van een armen Leidschen kuiper, die op zekeren dag een erfenisje krijgt, dat hij bij een notaris te Amsterdam moet in ontvangst nemen. De man van de wet telt het hem uit in geldstukken en met een vollen zak beladen gaat onze vroolijke kuiper trekschuitwaarts. Het is de laatste schuit, die over Haarlem naar Leiden vertrekt en vooral op de buitenwegen is het al goed donker. Bij het boschje gekomen ontwaart de Leidenaar een paar knapen, die blijkbaar ruzie met elkander hebben, elkander op den grond werpen en plukharen. Plotseling rollen zij, schijnbaar in hun woede, tegen hem op, zoodat hij zijn evenwicht verliest. De zak valt van zijn schouder en de geldstukken rollen over den grond. Hierom is het den vechtersbazen blijkbaar te doen geweest, want in plaats van op elkander werpen zij zich thans op de geldstukken en in ongelooflijk korten tijd zijn zij met het leeuwendeel van de som verdwenen. (In 't voorbijgaan zij hier opgemerkt, dat dit de oude vorm van besteling schijnt te zijn en dat in verband hiermee het overigens vrijwel onbegrijpelijke woord zakken-rollen moet beschouwd worden.) Natuurlijk ontstaat er als de dieven verdwenen zijn, een volksooploop en dan zegt een van de omstanders bij wijze van troost tot het slachtoffer:

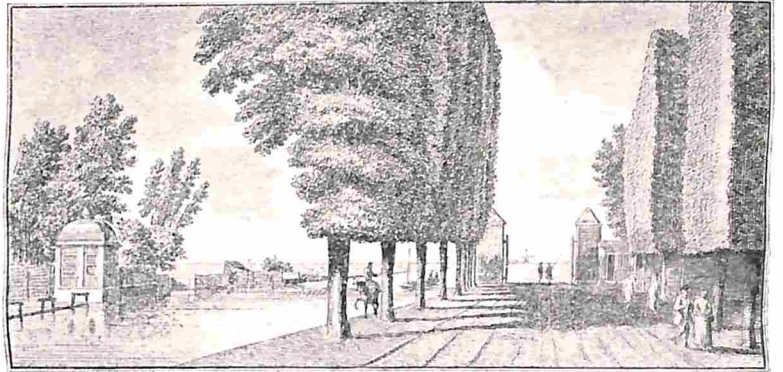
Goede vriend, dit 'beurt hier alle dagen.

Dicht bij de afvaart hadden eenige bekende gelegenheden uit dien tijd hun opkomst en welvaart aan de Haarlemmer trekschuit te danken. Het was de herberg *de Bel*, Haarlemmer dijk hoek plein, waar de reizigers eerst nog een glaasje ten afscheid dronken vóór het tijd was door de poort en in de schuit te stappen. Hier placht de vroolijke teekenaar Simon Fokke met zijn vrienden samen te komen, als zij jaarlijks te Haarlem den pot gingen verteeren van 't teekencollege. Op een fraaie gravure bij Fouquet ziet men de befaamde herberg afgebeeld, de klok met de drie kruisen boven de deur en buitendien een ver uitstekend bord waarop een sleeperskoetsje met bijbehorenden knol staat geschilderd, waaronder de woorden *Goet Logys* en onder dat bord nogmaals de uithangteekens met *de Klok*, zoodat de voorbijgangers

DE HAARLEMMERPOORT IN 1664, BIJ HET AANKOMEN VAN DE TREKSCHUITEN.

Aquarel van G. van Nijmegen naar Jan van Kessel.
(Atlas Gemeente archief, Amsterdam).

HET TOLHEK AAN DE AMSTERDAMSE VAART.

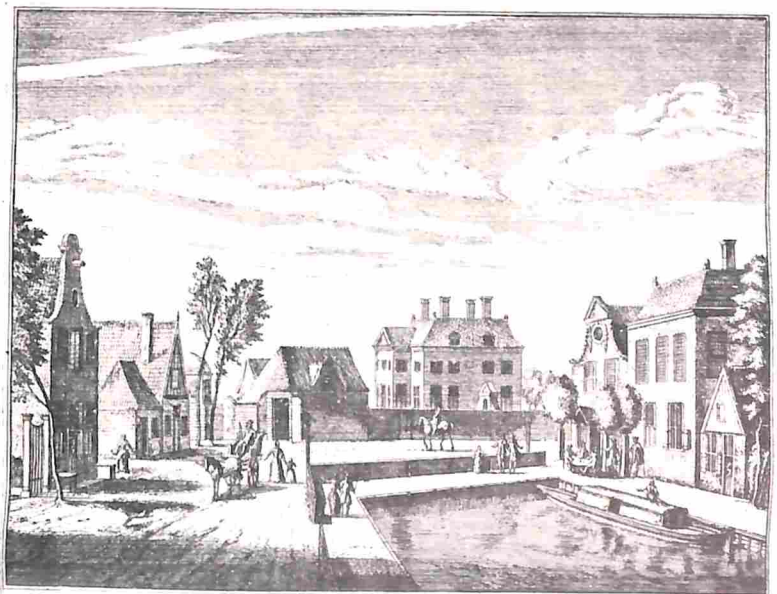
HET TOLHEK BIJ SLOTERDIJK, 18DE EEUW.

Gravure van H. Spilman.
(Atlas Gemeente-archief, Amsterdam).

DE BRUG EN DE TOL TE SLOTERDIJK IN 1816.

O. I.-inktteekening van Gerrit Lamberts.
(Atlas Gemeente archief, Amsterdam).

Gezigt op half weg 'twaarschen zijnde... naar 't Gemeentearchief.

HET OVERLADEN VAN DE TREKSCHUIT TE HALFWEG, 18DE EEUW.

Gravure van Abraham Rademaker.
DE TREKSCHUIT AMSTERDAM-HAARLEM.

uit iedere richting dit befaamde embleem kunnen zien. In 1793 is *de Bel*, van den kastelein de Jonge, nog befaamd. Natuurlijk ontbreekt ook de concurrent niet. Vlak tegenover, op den anderen hoek, aan een oud huis met trapgevel aan de pleinzijde, hangt het *Jaagschuitje* uit, aan een even zwaar als fraai houten getimmerte, dat bovendien nog een groote lantaarn torst. In 1812 bestaat het huis nog onder dezen naam en wordt door de kasteleins de wed. Hofman gedreven. *Het Wapen van Haarlem* op den Haarlemmer dijk, befaamd genoeg om in Jan ten Hoorn's Reisboek van 1689 opgenomen te worden, nam ook heel wat passagiers van de trekschuit naar of van Haarlem op. En buiten de poort, bij het hierboven besproken boschje, stond nog tot in de helft der vorige eeuw de deur van *het Wapen van Amsterdam*, de vermaarde buiten-herberg, open, om den eersten tot den laatsten gast van Haarlem binnen te laten. Behalve nog tal van andere inrichtingen om de dorst te laven, bestonden op den dijk en het plein een groot aantal „toeback-winkels” van den Haarlemmer passagier, waaronder er waren met eigenaardige uithangteeken-opschriften. Besluiten we deze herinneringen met het vermelden van een Haarlemmerdijschen koekbakker, die nog omstreeks 1870, rekening houdend met de lucullarische reputatie van de bloemenstad, *de Halletjesberg* had uithangen.

Maar ook onderweg was voor de reizigers wat te krijgen. Te Halfweg, bij het huis Zwanenburg, liep de vaart aan weerskanten dood, zoodat de passagiers moesten overstappen en de goederen werden overgeladen. Hier namelijk stond oudtijds het later gedempte Haarlemmermeer in verband met het nog onversmalde Y; tusschen beide einden van de vaart was een afstand van 70 roeden overgelaten. En het was nog een minder liefelijk overblijfsel van den hinder, dien de steden onderling elkaar zooveel mogelijk toebachten, in casu belemmering van invoer, overlading enz., dat de overeenkomst nog steeds bleef gehandhaafd waarbij de trekvaart aan de beide eindpunten niet met andere wateren in verbinding mocht worden gebracht. Te Halfweg liep de Haarlemmer vaart dus eenvoudig dood en was alles wat per trekschuit kwam — dubbel tijdverlies, vooral bij de latere veelzijdige concurrentie! verplicht — over te pakken en over te stappen.

Voor dat overstappen werd de noodige tijd toegestaan, waarvan enkele nijvere winkeliers van Halfweg profiteerden om den reiziger allerlei proviand te verkoopen. Een oud-passagier herinnert zich, omstreeks 1870 nog te Halfweg gerookte paling en paardenvleesch te hebben zien inslaan.

Maar het gloriëtijdperk van de trekschuit begon te vbleeken. Gingen in 1648 onderscheidenlijk tusschen Haarlem en Amsterdam 143.513 en 144.350 reizigers heen en weer, in 1727 waren die getallen reeds 95.481 en 103.133, gemiddeld werden dus 395 en 285 retours gemaakt per dag. Dit zijn op zich zelf zeker povere getallen, wanneer wij ze vergelijken met ons hedendaagsch vervoer per spoor, tram, fiets en auto; maar het tegenwoordig geweldige cijfer mag ongetwijfeld alleen met dat van vorige eeuwen vergeleken worden wanneer men rekening houdt met de ontzettende veranderingen, die het verkeer tengevolge van allerlei uitvindingen ondergaan heeft. Buitendien was het aantal stevige wandelaars, die tegen drie uur loopens niet opzagen, onder de vorige geslachten buiten alle verhouding veel grooter dan thans.

De vermindering van het aantal trekschuitreizigers van de zeventiende tot de achttiende eeuw moet waarschijnlijk voor een goed deel gezocht worden in de vermeerderde volmaaktheid of de goedkoopere tarieven van diligences, postwagens en dergelijke middelen van vervoer-te-land, die de trekschuit, niettegenstaande haar onvolprezen kalmen gang, voortdurend een doodelijke concurrentie aandeden. Wie haast had ging per as, ook al kwamen er ter wille dezer concurrentie mettertijd wrakkere, minderwaardiger voertuigen in gebruik. Wrijving tusschen het personeel van vervoermiddelen te water en te land bleef niet uit en leed een van beide eche ten aanschouwe van de concurrerende partij, dan werd het leedvermaak voor de buitenwereld niet verborgen!

Zoo doet Van der Vijver met zijn Brusselschen vriend (Wandelingen, vijfde brief) in 1829 een uitstapje naar Sloterdijk en keert langs den Haarlemmer weg naar de stad terug, waar zij een ontmoeting hebben, te curieus om haar niet in de taal van dien tijd even na te vertellen. „Nauwelijks,” zegt hij, „hadden wij gesproken, of een nieuw tooneel, vergezeld van schreeuwen, gillen, lagchen en vloeken vertoonde zich aan ons oog. Een zogenaamde snorwagen komende van Haarlem en bevracht met zes personen viel omverre door het breken van een wiel. Eene vrouw en twee dametjes schreeuwden en gilden om strijd of schoon zij geen letsel hadden gekregen; een jong heertje die het pand van den rok had gescheurd en den hoed naliep die terwijl in de sloot viel, vloekte, terwijl twee zijner makkers, die

het weenen nader waren dan het lagchen, een doek om het gewonde hoofd bonden. Op dit pas kwam de schuit op Haarlem voorbij en nu begon de schipper met zijnen knecht onder een schaterend gelach het wagenbreuk lijdende gezelschap uit te jowen en toe te roepen: Zoo moet je varen! — Wat doe je op de snor! — Loop naar de stad! — Voerman! pas op dat je harde bokkings niet op den hol gaan! — Zeg aan je baas dat hij zijnen gelapten wagen naar Amsterdam stuurt om te lijmen, dan kan je morgen weer omvallen!” — Mijn vreemdeling, medelijden hebbende met hen die het ongeluk was overkomen, en niet begrijpende waarom men met deze menschen spotte, verder eene uitlegging. Nadat wij ons over het ongeluk hadden gerust gesteld, alzoo de gevolgen van geen belang waren, voldeed ik aan zijne begeerte, zeggende dat deze en soortgelijke rijtuigen (snorwagens geheeten) voor klein geld de menschen van Amsterdam naar Haarlem en van daar terug brengen, tot nadeel van het Haarlemmer schuitenvaar, wier belanghebbers genoeg vinden in het mislukken dezer poging en dat daaraan hun uitzinnig gedrag was toe te schrijven. Met den wensch, dat van wege het bestuur der steden Haarlem en Amsterdam een bijzonder toezigt over de rijtuigen, die men snorwagens noemt, moge worden gehouden, zetteden wij den togt voort, die verder tot aan de Haarlemmerpoort niets belangrijks opleverde.”

Er zou echter zeer binnenkort een heel andere concurrent opdagen dan de snorwagens en hun soortgelijken. Reeds in het jaar waarin Van der Vijver zijn kluchtige ontmoeting aan den Haarlemmerweg vertelt, liep in het buitenland de eerste spoor-trein; tien jaar later zou tusschen de steden waaraan de trekschuit Amsterdam-Haarlem haar levensbestaan dankte, het eerste „stoommonster” zijn rookwolken opzenden. Veel vroeger was de stoomvinding op vervoer te water toegepast. In 1807 immers vaart reeds Fulton met zijn boot de Hudson op. Maar aan de stoomboot zou onze trekschuit op de baren van de Haarlemmervaart voorwaar geen doodsvijand krijgen.

De tijden wezen op groote komende veranderingen. Het ongeduld zat in de lucht. Men snakte naar de snelheid, naar de moderne verkeersverbetering uit het buitenland. Hoor den kalmen Hildebrand eens te keer gaan in zijn „Varen en Rijden!” „Alles gaat in zijn vaderland maar even langzaam! De plannen varen er altijd... met de trekschuit! Kon het krenkender voor het oude nationale vervoermiddel?... Opeens zijn alle deugden van de deugdzame trekschuit verdwenen. De ruimte is er te eng, de hoogte te gering. „Er is iets wecheidsaanbrengends in de beweging der schuit, die uw belangrijkste boek vervelend maakt.” „Maar vooral is er in

de trekschuiten een praatgenius van een ellendig soort.” „Ik geloof niet dat iemand ooit ééne geestige gedachte gehad heeft in een trekschuit. Integendeel: de roef is de ware atmosfeer voor alle mogelijke vooroordeelen, de gezochte bewaarplaats van alle verouderde begrippen, de kweekschool van allerlei leelijke, lage gebreken. Daar zijn voorbeelden van menschen, die door te veel in trekschuiten te varen, lafhartig, kruipend, gierig, koppig, en kwelgeesten geworden zijn.”

Daar konden de reizende tijdgenooten van den anders zoo keurigen, bezadigden Hildebrand het voorloopig wel mee doen!

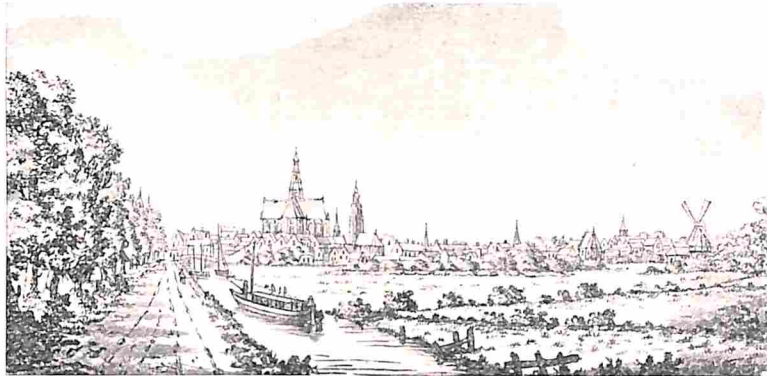
De billijkheid eischt te erkennen dat Hildebrand later, („De Veerschipper”) toen hij de trekschuiten stuk voor stuk zag opdoeken, zijn grappig, maar dan toch wél sarcastisch vonnis herzag. Voor de veerschippers en hun knechts was de spoorweg natuurlijk de nekslag. In 't eerst hadden zij de zaak met de noodige trots en zelf-geruststelling opgevat. In een „Zamenspraak tusschen de Spoorwagen en de Trekschuit, welke den 24sten Augustus (naar men zegt) voor het eerst zal afrijden” (dat afrijden betreft toch zeker den spoorwagen?) zegt de trekschuit tot het „ondier:”

Wat, ik mij buigen? ik, die jaren
Ja eeuwen heb mijn baan bevaren?

Maar weldra wordt de toon gansch anders. In een ander van die kleine typische tijdsgeschriften: „De peinzende Haarlemmer Trekschuit bij de Aanstaande Daarstelling van eenen Yzeren Spoorweg tusschen de steden Amsterdam en Haarlem” luidt het aanvangscouplet:

Ik, Trekschuit, die steeds, zonder schroomen,
Van Haarlem vaar naar Amsterdam,
En eeuwen lang, op effen stroomen,
Geregeld weér naar Haarlem kwam,
Ik, die mijn schipper mogt verblijden,
Wanneer ik volkrijk was belaan,
Ik zie mij in de wielen rijden,
Door vreemde dingen die ontstaan.

Dan wordt, met voldoening, het herhaalde fiasco der snorwagens herdacht:

DE TREKSCHUIT AMSTERDAM—HAARLEM.
DE TREKSCHUIT BIJ HAARLEM. 18DE EEUW.
Aquatint uit Sam. Ireland, *A picturesque Tour through Holland.*

Reeds werd, een jaar of tien geleden,
Naar 't staken mijner reis getracht,
Toen heeft men vlug, met paardenschreden,
Snorwagens op den weg gebragt.
Toen moest de togt zóó lang niet duren;
En waarlijk was de spoed meer groot,
Maar velen moesten 't ook bezuren,
En vielen gillend in de sloot;

Opmerkelijk, dat ook hier nog de aanvankelijke meening van de tegenstanders der stoombeweging verkondigd wordt, als zouden de reizigers bij de groote snelheid stikken in den wind! Voor 't overige troost zich de trekschuit met de veronderstelling dat, mocht de spoorwagen gebruikt worden door de gegoeden, de trekschuit toch het volksvervoermiddel bij uitstek zal blijven; ja er door zou winnen in de volksgunst:

Men ga de Spoorweg dan beginnen,
En doe daardoor den mindren stand
Het brood in ruimer mate winnen;
Die weg zij roem voor Nederland!

En daarom wordt met een belofte en een beroep op de medewerking der burgerij besloten:

... ik verflaauw nooit in mijn pogen,
wat onderneming meer geschiedt,
Maar dien gewillig naar vermogen,
Daarom, vergeet de Trekschuit niet!

En dan komen we dra aan het sterfbed, naar het schijnt. Somberder kan het althans niet, dan in den toon van een derde, ons bekend geschrift: „De stervende Haarlemsche Trekschuit, Of de Revolutie der Aansprekers om het Lijk,” waarin ook het „Testament” geopend wordt.

Toch zou het nog geruimen tijd duren eer de dood intrad, al zou de trekschuit dan, om even in hetzelfde beeld te blijven, niet meer van het ziekbed afkomen. De ernstige toestand blijkt het duidelijkst uit een verzameling stukken over dit onderwerp ten Gemeente-Archief. Op 10 October 1839 zenden H. v. d. Woude, P. Fremans en Hs van Delden, schippers en Overlieden van het Veer, een request aan B en W. van Amsterdam, waarin zij verklaren, „dat zij zonder krachtdadige hulp en onderstand het Haarlemmer Binnen- en Buitenveer niet kunnen in stand houden, vermits tot het onderhoud jaarlijks gemiddeld 23000 gulden benoodigd is, voor 20 volksschuiten, 3 kaarsladen, 20 paarden, stal en werf, patenten, gabellen, drie duiten kaaien leggeld, personeel, belasting op de paarden enz.” Verzocht wordt dus, middelen te beramen tot bewaring en instandhouding van de „Agt begunstigde en geboefiseerde Perzonen en Huisgezinnen, welke met Trosheid durven zeggen Eerlijk hun Pligt betracht te hebben, en aan de Bevelen van (H) Edel Achtb. zoo in het Vragtvrij vervoer van weeskinderen, armen uit de Godshuizen, het Werkvolk aan Rijnland enz. hebben gehoorzaamd, ofschoon hun Passagiers van Bijen (beide?) snorwagens wierden weggeroofd, hetwelk hun lieden seer smartelijk viel...”

Op hetzelfde tijdstip richt men zich tot B en W. van Haarlem, „om voor te stellen vermindering van vracht, daar de spoorwagen voor minder rijdt dan in de Schuit betaald word en om in de Wintermaanden in plaats van vijf schuiten voor iedere stad, maar vier te varen.”

28 December van hetzelfde jaar wordt door B en W. van Amsterdam bepaald, om gedurende Januari nog slechts twee schuiten te laten varen en wel 's morgens 9 en 11 uur en 's middags 4 en 7½ uur van Haarlem terug en de vracht te bepalen op 30 ct. in de schuit en 45 ct in de roef, terwijl den schippers / 300 voor de maand Januari zal worden te goed gedaan. Inmiddels zal men een conferentie met Haarlem houden. Hier wordt evenwel besloten, dat niets kan worden gedaan en dat h. i. tot liquidatie van het veer zal moeten worden overgegaan.

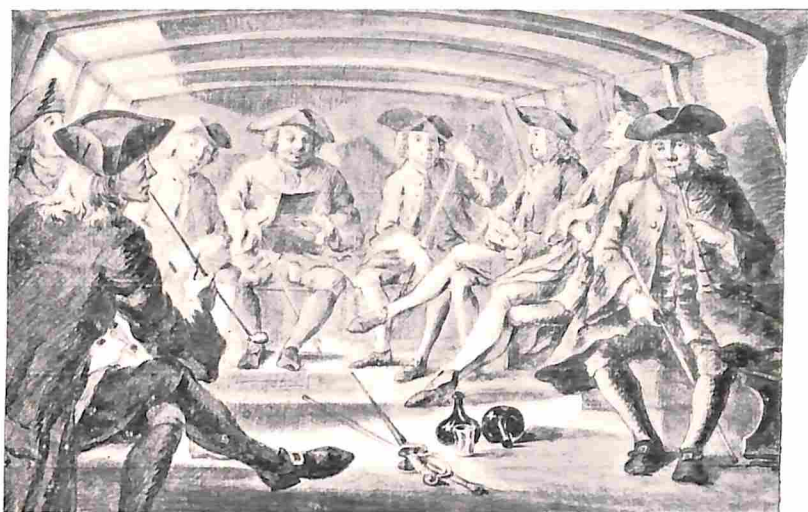
De kleine tegemoetkoming van Amsterdam zal hoogst welkom geweest zijn, maar kon toch niet alles ten goede uitwerken, al bestaat er een concept-voordracht aan den Raad van Amsterdam van 6 Febr. 1840, om den overlieden van het Haarlemmerveer ook gedurende 1840 / 300 per maand toe te staan en hun autorisatie te verlenen om de niet benooidige en overtollige schuiten en paarden te verkoopen. Het volgende uittreksel van het Haarlemmer Binnenveer over 1839 doet zien hoe slecht het met de inkomsten stond tegenover de gewone loopende uitgaven, onderhoud enz. niet gerekend:

Ontvangen aan Personen, Roef, Militairen enz	/	272.81
Uitgaaf voor 153 Reizen a 39 st.	,,	298.35

Eerst in 1860 besluiten B en W. van Amsterdam het sedert 1839 kwijnende Haarlemmer beurtveer op te heffen. En nog zou het bedrijf zich bijna een kwart eeuw staande houden! Althans in de Haarlemsche Almanak voor het jaar 1883 komt nog voor onder het hoofd Trekschuiten: „Van Haarlem naar Amsterdam, dagelijks 's morgens te 7 uren. Van Amsterdam naar Haarlem, dagelijks 's namiddags te 5 uren.” In jaargang 1884 is zoodanige mededeeling niet weder opgenomen; blijkbaar is dus de dienst gestaakt in 1883. Toen was het in de doodstille vaart voorgoed uit met de „treffelijke vinding” uit de dagen onzer tevreden voorgeslachten!

Overneming verboden.

CORN. J. G.

DE TREKSCHUIT AMSTERDAM—HAARLEM.
HET TEEKEN-COLLEGE, TERUGKEEREND VAN HET POTVERTEREN, IN DE HAARLEMSCHE TREKSCHUIT.

Teekening van Simon Fokke, 1760.
(Coll. Splitgerber, Amsterdam).

HET AMERIKAANSCH DUEL

DOOR EWALD GERHARD SEELIGER.

(Geautoriseerde Vertaling).

(43)

„ZEGT Mr. Shuttlecock” vervolgde hij tot de beide negers, „dat ik niet eerder kom, vóór mijn vriend Patrick Peppercorn uit Chicago er is.” „Patrick Peppercorn!” herhaalde Joshua den naam. „Peppercorn!” echode Benjamin en knarste met de witte tanden, alsof hij een massa peperkorrels er tusschen had.

Vervolgens kregen zij nog tien dollars, die zij in de bar in whisky omzetten, om zich moed bij te brengen. Want als Sam Shuttlecock in woede geraakte, dan viel er niet met hem te spotten.

Reeds zeven dagen was oom Sam's argwaan groeiende, en het vissen hielp daartegen niets, hoewel hij meer beet had dan ooit te voren. Dat zat zoo. Het water in de beide rivieren, in welke uitmondingsstroom de „Free Love” lag, was sinds drie dagen zéér hoog, en het steeg nog steeds. In 't binnenland schenen geweldige regens gevallen te zijn. Takken en boomstammen voerden zij mee, maar ook visschen, veel visschen.

Bovendien was de „Free Love” door Patrick Peppercorn's onophoudelijke bemoeiingen zoodanig van ligplaats veranderd, dat de stroom zeer dicht langs stuurboord ging. Zoo kwamen dan ook de meeste visschen aan deze zijde voorbij defileren.

Maar oom Sam had genoeg met zijn eigen zorgen te doen en liet de visschen ongemoeid. Hij zat in de eetkajuit, met de whisky-flesch voor zich, en sloeg bij ieder glas vloekend op het telegram, dat het onderschrift „Tom” droeg.

Joshua en Benjamin kwamen in alle stilte bij de valreep aan, maar kregen hier ruzie over de vraag, wie Sam Shuttlecock de buitengewoon gevulde brieven tasch zou overhandigen.

Daarbij verhieven ze steeds meer hun stemmen. Oom Sam spitste de ooren en vloog als een bliksemstraal het dek over.

„Jullie zwarte beesten!” raasde hij, „waar is Tom?”

„Hij wilde niet mee!” zeide Joshua zeer benauwd, en bukte zich.

„Hij wacht op Peppercorn!” haastte Benjamin zich er aan toe te voegen.

DE TREKSCHUIT AMSTERDAM—HAARLEM.
SIMON FOKKE MET ZIJN VRIENDEN IN DE TREKSCHUIT.

Teekening van hem zelf, 1759.
(Coll. Splitgerber, Amsterdam).

„Peppercorn!” brulde oom Sam. „Ik zal jullie bepeppercornen! „Kom eerst maar boven!”

Hij ontving de brieven tasch ditmaal uit vier sidderende zwarte handen, rukte ze er uit en stormde weer naar de eetkajuit.

„Goed afgelopen!” fluisterde Joshua en stak zijn neus in de lucht.

„Tot dusverre!” meende Benjamin en sloop naar de kombuis.

Oom Sam grabbelde in den stapel brieven. En reeds terstond viel hem een brief van Nathanael Mobson in handen. Die had zich niet kunnen bedwingen, om oom Sam de geweldige hypothese van den dubbelganger misdadiger Patrick Peppercorn en zijn arglistigen medeplichtige haarfijn uiteen te zetten. Dat daarbij voor het voortbestaan van zijn lieven neef Tom Fleitman geen plaats meer was in deze wereld, voegde hij er in een bedroefd nawoord aan toe.

„Leugens, onzin!” riep oom Sam en frommelde den brief ineen. „Tom zit in Chicago inplaats van dezen bedrieger Patrick Peppercorn. Maar ik zal den kerel het inpeperen. De ellendeling zal het niet zoo spoedig vergeten. De duivel hale hem.” En dadelijk blies Sam Shuttlecock het noodsignaal.

Joshua en Benjamin, die zich in de kombuis verkwikten, keken elkander veelbeteekenend aan.

„Hoor je het niet, vuilpoetsen!” riep Sarah en joeg hen met haar lepel naar buiten.

Langzaam slopen de twee over het voordek.

Ondertusschen brieschte oom Sam verder: „Tom is geen wisselvervalscher. Ik drink twaalf flesschen vergiftigde whisky daarop en wil dadelijk doodvallen, als dat niet alles vuile leugens zijn. De ander heeft de wissels vervalscht, de bedrieger, die daar aan den overkant in Tampa zit, die duivel, die helhond, die vuile trigamist.”

Nu stak Joshua zijn kroeskop om de hoek van de deur.

„Maakt de boot klaar!” brulde oom Sam.

„Boot is klaar!” stotterde Benjamin.

Zij trokken zich beiden in doodsangst terug, maar bleven in 't gezicht, want de deur sloeg vanzelf naar buiten open, daar de „Free Love” naar stuurboord overhelde.

„Ik vaar naar Tampa!” schreeuwde oom Sam en sloeg op de tafel dat het donderde.

Daarop klonk een tweede, echter veel doffer slag. Joshua en Benjamin waren als op kommando tegelijkertijd op het dek gaan zitten en wel van schrik, dat Mr. Shuttlecock naar Tampa wilde gaan. Zij waren er van overtuigd, dat hij plotseling zijn verstand verloren had.

„Opstaan!” brulde oom Sam hun toe.

Daar krabbelden zij in de hoogte, staarden elkaar als twee circusclowns aan en betastten hun zitvlakken.

Oom Sam voer werkelijk naar Tampa, zonder zich eerst te verkleeden. Onderweg trok hij onophoudelijk aan zijn pijp, zoodat het van verre scheen, dat hij een benzinemotor van tienpaardekrachten aan boord had. Daar het geheel windstil was, moesten Joshua en Benjamin roeien. En zij trokken zoo geweldig aan de riemen, dat de boot reeds kort na twaalf uur in Tampa aan den wal lag.

„Julie wacht hier, tot ik terugkom!” riep oom Sam, hen met de gebalde vuist dreigend.

Vervolgens spoedde hij zich de straat in. Hij had nog geen honderd schreden afgelegd, of een troep straatjongens volgde hem.

„Oom Sam, oom Sam!” schreeuwden zij en floten en joelden, dat het een lust was.

Oom Sam trok er zich weinig van aan. Zijn passen werden steeds grooter, zoodat de jongens, wier aantal steeds was toenomen, hem nog slechts dravende bij konden houden.

Twee politieagenten, die daarop in 't gezicht kwamen, saluerden grijnzend.

Het ging oom Sam nog steeds niet vlug genoeg.

Tom, zijn arme Tom, zat in de gevangenis! En alleen door zijn vervloekte goedhartigheid was hij daarin gekomen!

De weg naar de Manila Avenue was ver. En de zon scheen dezen dag bijzonder krachtig.

Daar kwam een leege huurauto aan.

„Stop!” brulde oom Sam en sprong er in, nog vóór de auto stilstond. „Met volle kracht vooruit. Manila Avenue acht en twintig.”

Want dat de bedrieger zich daar nog steeds ophield, had Nathanael Mobson hem niet uit het hoofd gepraat.

In groote snelheid suisde oom Sam voort. Maar toen de chauffeur, denkend met een onnoozelen hals te doen te hebben, een omweg wilde maken, pakte oom Sam hem bij den kraag.

„Naar bakboord je roer!” brulde hij hem aan het oor.

De chauffeur ging nu gelooven, in de handen van een krankzinnige te zijn gevallen, nam den korsten weg en zette oom Sam voor de juiste huisdeur af.

Hij wierp den chauffeur een paar dollars toe en stormde de trap op, raakte eerst voor een paar verkeerde deuren doch schelde zich eindelijk terecht.

„Woont hier Tom Fleitman?” riep hij zoo luid tegen juffrouw Nolte, dat zij bijna omviel.

Erg groot was haar standvastigheid op dit oogenblik niet, want zij had juist snel de brandewijn-flesch achter de keukenkast verborgen.

„Mr. Fleitman woont hier!” stotterde zij verschrikt. „Maar hij is niet te spreken. Komt u over een uur terug!”

„Loop naar den duivel!” riep Sam Shuttlecock. „Ik ben zijn oom.”

Patrick Peppercorn, die vreedzaam op de sofa lag te snorken, opende de oogen, toen hem de welbekende stem in de ooren klonk, sloot ze weder, en draaide zich naar de andere zijde om.

Nu springt de bom! dacht hij berustend en hij peinsde er over, of de schijnbaar onvermijdelijke ontploffing misschien nog af te wenden was.

„O!” hoorde hij juffrouw Nolte vleien. „Welk een eer, Mr. Shuttlecock! Komt u maar gerust binnen. Ik zal u dadelijk aandienen.”

„Aandienen?” bromde oom Sam nijdig. „Is niet noodig! Zeg maar achter welke deur hij slaapt. Ik zal hem zelf wel wakker maken.”

„U weet zeker wel dat hij getrouwd is?” verklapte juffrouw Nolte.

„Getrouwd!” brulde oom Sam, dadelijk aan Gladys Schwab denkend. „Ook dat nog! Ik vermoord hem!”

En hij stormde op de eerste de beste deur los. Toevallig was het de goede, zoodat juffrouw Nolte zich ontstemd naar haar flesch terugtrok.

Na de deur opengerukt te hebben wierp oom Sam haar kletterend in het slot. Daarvan moest Patrick Peppercorn wel wakker worden, of hij wilde of niet.

„Ah, oom Sam!” riep hij gapend.

„Je bent een bedrieger!” schreeuwde oom Sam en balde beide zijne vuisten als om zijn bewering duidelijk te illustreren.

„U hebt niet heelemaal ongelijk, Mr. Shuttlecock!” antwoordde Patrick Peppercorn grinnkend. „Het heeft echter verduiveld lang geduurd, eer u daarachter gekomen is.”

„Ik zal je doodmaken!” riep oom Sam en ging bij de tafel staan.

„Sta me liever toe, mezelf dood te lachen!” vroeg Patrick Peppercorn en haalde een aangebroken flesch whisky onder de sofa te voorschijn. „Dat moet de aangenaamste dood zijn. Ik zal mij dadelijk met uw vriendelijk verlof waardig op dit eind voorbereiden. Ik durf het niet te wagen u te verzoeken mij daarbij gezelschap te houden, hoewel mijn whisky niet slechter is dan de uwe.”

„Tom zit in de gevangenis,” schreeuwde oom Sam woedend. „En u zit hier. Dat is laag!”

„Ik hoorde reeds zooiets!” sprak Patrick Peppercorn en nam een slok uit de flesch. „Maar ik geloof het niet. Het is een bedenkfel van Nathanael Mobson.”

„Dat is het niet!” zei oom Sam en slingerde den juist ontvangen brief op tafel.

„Hm!” bromde Patrick Peppercorn, nadat hij den brief gelezen had. „Het schijnt werkelijk waar te zijn. De brief is akelig zakelijk. Maar daarom is hij ook zoo vermakelijk.”

„Ik vind de zaak in 't geheel niet vermakelijk!” bulderde oom Sam. „Als iemand, die onschuldig is, in de gevangenis zit!”

„Dat is toch zeker vermakelijker, dan als hij schuldig is!” meende Patrick Peppercorn. „Want dan houdt alle grappigheid op! Het is bovendien heel goed voor Tom, dat hij ook eens in de gevangenis zit.”

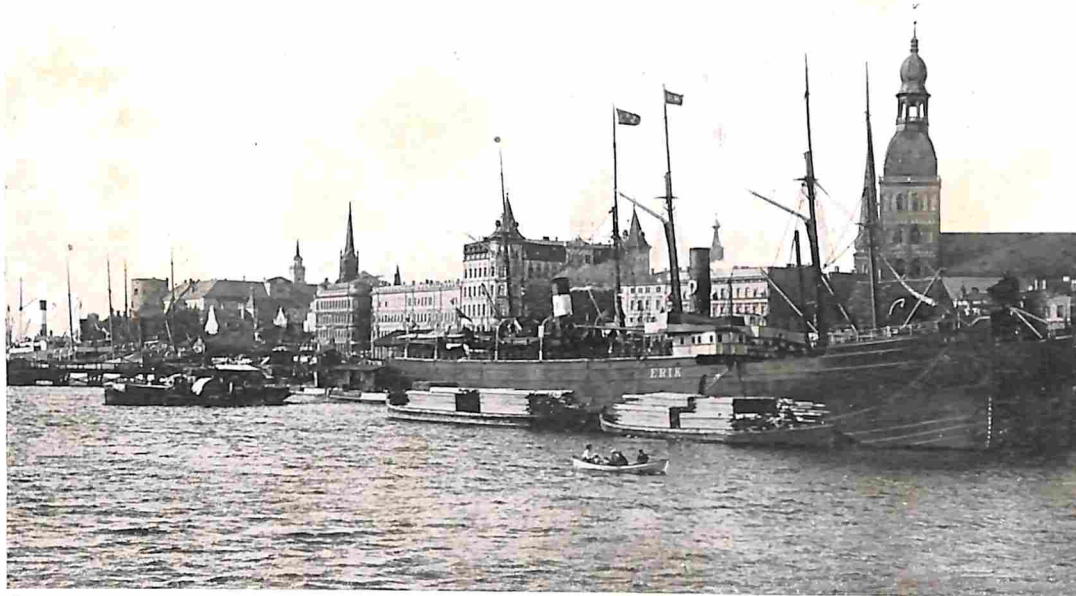

Foto Leipziger Presse-Büro.

DE DOOR DE DUITSCHERS BEZETTE STAD RIGA, GEZIEN VAN DEN HAVENKANT.

(Wordt vervolgd).